DOCUMENT RESUME

ED 366 922 CS 011 599

AUTHOR	Ericson, Britta, Ed.
TITLE	Laspedagogiska Institutet EMIR. Forsta Aret 1992-1993. (Eve Malmquist Institute for Reading, EMIR. The First Year 1992-93).
INSTITUTION	Linkoping Univ. (Sweden). Dept. of Education and Psychology.
REPORT NO	EMIR-R-1
PUB DATE	Jan 94
NOTE	74p.
PUB TYPE	Reports - Descriptive (141) -- Viewpoints (Opinion/Position Papers, Essays, etc.) (120)
LANGUAGE	Swedish
EDRS PRICE	MF01/PC03 Plus Postage.
DESCRIPTORS	Dyslexia; Foreign Countries; Higher Education; Reading Difficulties; Reading Improvement; *Reading Instruction; Reading Teachers; Recreational Reading
IDENTIFIERS	*Sweden

ABSTRACT

This report describes the birth of the Eve Malmquist Institute for Reading (EMIR) and its first year of operation. The report is in two parts. The first part presents the addresses given at the opening ceremony where the speakers gave their views on different aspects of reading and reading development, such as reading for pleasure, reading difficulties, dyslexia, and training of reading teachers. The second part of the report contains the annual report of EMIR for 1992-93. (Author/NKA)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

FL

ED 366 922

LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIR FÖRSTA ÅRET 1992 - 1993

Britta Ericson (red)

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

☒ This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.

• Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

C. Helmberg

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

CSO 115599

EMIR rapport nr 1, januari 1994

Institutionen för pedagogik och psykologi
LiU-PEK-R-169

BEST COPY AVAILABLE

LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIR FÖRSTA ÅRET 1992 - 1993

Britta Ericson (red)

EMIR rapport nr 1, januari 1994

Institutionen för pedagogik och psykologi
LiU-PEK-R-169

Läspedagogiska Institutet EMIR
Eve Malmquist Institute for Reading
Hellmanska Villan, Södra Promenaden 39
S-602 34 Norrköping, Sweden
Phone: +46 13 28 30 11
Fax: +46 11 28 30 69

ISBN 91-7871-223-8
ISSN 0282-4957

Ericson, B (Ed.) Läspedagogiska institutet EMIR. Första året 1992-93. (Eve Malmquist Institute for Reading, EMIR. The First Year 1992-93.) EMIR Report No. 1. Linköping: Department of Education and Psychology, Linköping University, 1994.

Abstract
This report describes the birth of the Eve Malmquist Institute for Reading and its first year of operation. The report is in two parts. In the first part we present the addresses given at the opening ceremony, where the speakers gave their views on different aspects of reading and reading development, such as reading for pleasure, reading difficulties, dyslexia, and training of reading teachers. The second part of the publication contains the annual report of EMIR for 1992-93. The report is published in Swedish.

Keywords: EMIR, Läspedagogiska Institutet, Annual Report, Reading, Reading Difficulties, Dyslexia

Omslagsfoto: Britta Ericson

© Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet och författarna

Innehållsförteckning

Sid

FÖRORD
Britta Ericson, lektor i pedagogik, projektledare 5

I TAL VID INVIGNINGEN AV LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIR 7

Invigningsprogram 8

Läsfärdigheter i dagens och morgondagens samhälle. Några rapsodiska funderingar i samband med invigningen av Läspedagogiska Institutet. Norrköping i april 1993
Eve Malmquist, Professor emeritus, Linköpings universitet 9

Invigningstal vid Läspedagogiska Institutet i Norrköping, fredagen den 23 april 1993
Inger Claesson Wästberg, politisk sakkunnig i handikappfrågor, Socialdepartementet 23

Varför utbildade speciallärare har behov av utbildning om läs- och skrivsvårigheter
Rosita Kark, speciallärare, Norrköping 29

Att läsa
Inger Sandberg, författare, Karlstad 31

II LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIRs FRAMVÄXT 41

Läspedagogiska institutet EMIRs framväxt
Britta Ericson, lektor i pedagogik, projektledare 43

Inledning 43
Läspedagogiska Institutet EMIRs första verksamhetsår 1992/93 44
Personalförankring 44
Lokaler 45
Utrustning 45
Kontaktnät 46
Utbildning-Fortbildning 47
Utredning-Behandling 48
Konsultverksamhet 51

Forskning 51
Övrigt 53

BILAGOR 55

1. Läspedagogiska Institutet (LPI). Utdrag ur förslag

2. Skrivelse till Allmänna arvsfonden angående försöksverksamhet inom handikappområdet läs- och skrivsvårigheter 1991-12-20

3. Regeringsbeslut 28, 1992-06-11

4. Gåvor

5. Kursplan för Läspedagogik med inriktning mot orsaker till och behandling av läs- och skrivsvårigheter, 20 poäng

6. Kursplan för Barn med läs- och skrivsvårigheter, 5 poäng

7. Tystnadsförsäkran

8. Minnesanteckningar från sammanträde på Läspedagogiska institutet EMIR 1993-05-27--28

Förord

Den som önskar utföra sitt arbete väl måste först använda rätt redskap. Ordspråket tillskrivs Confucius. Den kollektiva kompetensen rörande läs- och skrivsvårigheter, som byggts upp under ett fyrtiotal år, började naggas i kanten under 80-talet. Flera faktorer medverkade till detta förlopp. Strömningarna i tiden bidrog till att läs- och skrivsvårigheter ansågs vara en fråga om mognad. Därav följde att fenomen som dyslexi inte existerade. Att använda instrument vid utredningar ifrågasattes. Klasser för barn, som behövde särskilt stöd inom läs- och skrivområdet så kallade läsklasser, slutade att inrättas 1978, och inom lärarutbildningen blev inslagen som berörde läs- och skrivsvårigheter allt färre.

Tidigare ledande lärare inom fältet har pensionerats eller av annan anledning lämnat skolan. Nytillskotten har varit mycket få vilket huvudsakligen kan tillskrivas bristen på adekvat utbildning inom området. Som en följd av utvecklingen fråntogs många läs- och skrivsvaga skolelever möjligheten till adekvat hjälp, vilket i flera fall förhindrade en gynnsam personlig utveckling.

Tanken på att försöka förändra den uppkomna situationen föddes. Inom ramen för ett läspedagogiskt institut skulle kurser kunna drivas så att den lärare som önskar utföra sitt arbete väl fick tillgång till rätt redskap. Där skulle också barn och vuxna kunna få sina läs- och skrivsvårigheter utredda och behandlade. Tankarna utvecklades och skrevs i form av ett förslag till inrättande av ett läspedagogiskt institut. Norrköpings kommun, Universitetet i Linköping samt FMLS-Östergötland visade stort intresse för förslaget. Medel söktes hos Arvsfonden. Socialminister Bengt Westerberg och regeringens expert i handikappfrågor Inger Claesson Wästberg visade stort intresse för dem som bär på handikappet läs- och skrivsvårigheter. Den 11 juni 1992 skrev socialminister Bengt Westerberg läspedagogisk historia genom att föreslå regeringen att ur Allmänna arvsfonden fördela medel till Universitetet i Linköping och Norrköpings kommun för att under en treårsperiod bedriva en försöksverksamhet med ett läspedagogiskt institut.

Föreliggande rapport innehåller två delar. Den första delen omfattar de föreläsningar som hölls i samband med invigningen av läspedagogiska institutet EMIR den 23 april 1993. Den andra delen innehåller en redogörelse för första verksamhetsåret 1992/93.

Läspedagogiska Institutet EMIR är det första resurscentret inom läs- och skrivområdet i Sverige. Med beteckningen EMIR, som står för Eve Malmquist Institute for Reading, och som används i internationella sammanhang, vill vi hedra professor Eve Malmquist för hans insatser både nationellt och internationellt för läs- och skrivkunnighetens befrämjande. Med föreliggande rapport följer en förhoppning om att den skall tjäna som inspirationskälla för andra kommuner till att ta till vara och samla ihop de resurser som finns beträffande kunskaper om läs- och skrivsvårigheter, så dessa kunskaper kommer barn och vuxna med nämnda handikapp till gagn. Med tanke på samhällsutvecklingen och därmed ökade krav på god läs- och skrivförmåga förefaller det inte orimligt att önska att bästa möjliga hjälp ges till gruppen läs- och skrivhandikappade.

Linköping i december 1993

Britta Ericson
Lektor i pedagogik, projektledare
Läspedagogiska Institutet EMIR

TAL VID INVIGNINGEN AV LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIR

UNIVERSITETET I LINKÖPING
Institutionen för pedagogik
och psykologi

VÄLKOMMEN TILL INVIGNINGEN AV LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET EMIR

fredagen den 23 april kl 13.00
i
Hellmanska villan
Södra Promenaden 39
Norrköping

PROGRAM

Sång av elever ur Norrköpings musikklasser

Läsfärdigheter i dagens och morgondagens samhälle.
Eve Malmquist, professor emeritus, Universitetet i Linköping

Invigning
Inger Claesson-Wästberg, expert i handikappfrågor,
Socialdepartementet

Behov av utbildning
Rosita Kark, speciallärare, Norrköping

Att läsa
Inger Sandberg, författare, Karlstad

Ljungstedtskas förfriskande överraskningar

Britta Ericson
projektledare
Läspedagogiska institutet

Håkan Hult
prefekt, institutionen för
pedagogik och psykologi

Läsfärdigheter i dagens och morgondagens samhälle.

Några rapsodiska funderingar i samband med invigningen av Läspedagogiska Institutet. Norrköping i april 1993

Eve Malmquist

Jämsides med en teknologisk revolution har under de senaste decennierna i de flesta länder runtom i världen följt en utbildningsexplosion. Det kommer i automationens spår att behövas omträning och nyutbildning för nya yrken. Kraven på kunskaper och färdigheter kommer att skärpas. I all denna uppfostran, undervisning och omträning som skall ske, kommer det att ställas allt större krav på en god läsförmåga, och en läsförmåga och en studieteknik av delvis annat och mera avancerat slag än tidigare. Det blir inte bara fråga om skärpta krav på en förbättrad ordinär läsundervisning och utbildning i studieteknik på skolans alla stadier upp till universitetsnivån. Förändrade läsundervisningsproblem kommer också att möta oss genom att vi får ta emot åtskilliga nya grupper av vuxna människor med starkt växlande förutsättningar för effektiva studier.

Behoven av nya typer av läsfärdigheter gör sig dagligen påminta inom alla arbetsområden. Så t ex att kunna läsa den information, som levereras via olika typer av datorer och elektroniska media i mycket varierande former och med användning av uppställningar och symboler av annat slag än de vi är vana vid från våra läslektioner, då vi själva gick i skolan.

Det våldsamma tillflödet av data och information från multimedia av olika slag kommer att skapa läsproblem av stora mått för människor i morgondagens värld (den värld dagens barn skall leva i). En persons läsförmåga, hans studietekniska förmåga, hans förmåga att modifiera sitt beteende på grundval av ett korrekt begripande av den information som bjuds, kommer att få stor betydelse för hans förmåga att anpassa sig till den allt snabbare utvecklingen på alla samhällslivets områden.

Utan ändamålsenlig träning i att åstadkomma intelligenta beslut beträffande den exakta typ av information vi verkligen behöver och

i förmågan till snabb *selektiv läsning* riskerar vi att drunkna i informationsfloden.

Den som i framtidens samhälle vill använda en viss typ av information kommer att i mycket stor utsträckning själv kunna välja tidpunkt och det sätt som han eller hon vill ta emot eller sända ett budskap.

Vi kommer att få bevittna en integration av olika digitala nätverk. Det kommer förmodligen inte längre att upprätthållas några klara skiljelinjer mellan datorer, mobiltelefoner, faxar, telekommunikationer och TV. Vår TV därhemma kommer att kunna användas som bildtelefon, video, CD-spelare och dator. Genom vår TV kan vi beställa biljetter, få till förfogande information om olika produkter, resmål osv. Vi kan också, om vi så vill, deltaga i universitetskurser via vår TV och kommunicera med läraren under en distanslektions gång och aktivt medverka i seminarier, laborationer eller språkövningar. Information kommer att kunna sändas mellan olika dataenheter med användning av elektroniska nätverk. Med hjälp av satelliter kan också små lokala nätverk kopplas till databaser i andra världsdelar.

Inom företag i alla branscher tenderar den maskinella utrustningen att bli mer och mer sofistikerad. För att den skall kunna handhavas på ett effektivt sätt krävs avancerade färdigheter att läsa ofta komplicerade instruktioner. Den som inte kan det riskerar att mista sitt jobb. Det ser vi redan dagligdags vittnesbörd om.

I dagens och morgondagens samhälle har skolan inte längre ensamrätt till att bedriva systematisk undervisning. Kontinuerlig utbildning behövs också inom alla typer av företag.
Banker, försäkringsbolag och multinationella företag har i dessa avseenden i många industrialiserade länder gått i spetsen. Men också mindre och medelstora företag, förvaltningar och serviceinrättningar - privata såväl som offentliga - är nödgade att ägna sig åt personalutbildning av olika slag.

Goda funktionella läs- och skrivfärdigheter krävs för effektivitet och framgång. Och inte nog med det. *Den som inte har fått tillägna sig en god läsfärdighet, kan inte fungera på ett tillfredsställande sätt, kan inte tillgodogöra sig sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter som medborgare i ett demokratiskt samhälle, ja, kan inte leva ett fullvärdigt mänskligt liv.*

Analfabetism har av Förenta Nationerna karakteriserats som det allvarligaste handikapp, som existerar i vår tid för såväl ekonomisk, politisk, social som individuell, personlig utveckling.

Mer än en miljard vuxna människor i världen kan inte läsa och skriva. Skolor och läsundervisning bjuds ännu inte åt mer än ungefär hälften av de barn som befinner sig i skolåldern (6-12 år). Vidare finner vi, att 4/5 av de barn, som får börja skolan, inte fortsätter mer än högst 2-3 år och därför knappast når fram till en funktionell läsfärdighet.

Enligt tillgängliga undersökningar saknar 15-20 procent av den vuxna befolkningen i många i-länder som t ex USA, England, Frankrike, Australien, Tyskland och Sverige funktionella läs- och skrivfärdigheter, dvs de kan inte läsa och skriva tillräckligt bra för att kunna klara sig i dagens komplicerade samhälle, trots genomgång av obligatorisk skola under nio år eller mera. Från USA rapporteras, att uppskattningsvis 23 miljoner vuxna amerikaner inte kan läsa och förstå platsannonser, inte kan skriva adressen på ett kuvert, inte kan fylla i en check, inte kan klara ett skriftligt körkortsprov etc.

Analfabetism är i sanning ett globalt problem. Oförmåga att läsa och skriva möter vi i alla regioner av världen, både i u-länder och i-länder. Vi kan säkerligen upptäcka stora brister i fråga om läsförmåga och läsintressen inom varje samhälle också i vårt land.

I den meningen är analfabetismen också ett lokalt problem. Omkring 10 procent av Sveriges nuvarande befolkning består av människor, som invandrat till Sverige under de senaste decennierna. Invandrarverket har gjort den uppskattningen att omkring 40 000 vuxna i Sverige nu saknar grundläggande läs- och skrivfärdigheter och måste anses vara analfabeter.

Om vi gör bedömningar utifrån ett eller annat kriterium på "funktionell läsfärdighet" blir siffran betydligt högre - mer än 500 000 personer enligt en utredare på Utbildningsdepartementet. Analfabetism har alltid funnits. Men det är först i våra dagar, som de illiterata har kommit att bli ett verkligt akut problem för hela mänskligheten.

En användning av avancerade tekniska hjälpmedel har, som jag sökt visa, blivit mer och mer nödvändig i alla nationer. Den förutan är det svårt att hävda sig i konkurrensen och överleva. Det blir färre

och färre jobb tillgängliga för outbildade illitterata arbetare i vårt tekniskt betonade samhälle av i dag, vilket land vi än befinner oss i.

Jämsides med förekomsten av fullständig analfabetism bland barn och vuxna på grund av utebliven skolgång, kan vi notera läsoförmåga och försening i utvecklingen av läsförmågan av många andra skäl.

I praktiskt taget alla skolor i alla länder finner vi barn och vuxna, som inte kan läsa eller som har mycket svårt att lära sig läsa och skriva, trots att de fått läs- och skrivundervisning under flera år.

Många faktorer bakom lässvårigheter

De försök som forskare runtom i världen har gjort att kartlägga orsakerna till uppkomsten av lässvårigheter av olika slag har ännu inte lett till fullständig framgång. Man har ofta fått nöja sig med att konstatera, att vissa faktorer tycks vara på något sätt relaterade till lässvårigheter. Men det har ibland visat sig svårt att bestämma vilka faktorer som är *orsaker* till uppkomsten av lässvårigheter och vilka som är *följder* av dessa svårigheter.

Man kan under alla förhållanden slå fast, att det ytterst sällan förekommer endast en faktor som orsak till lässvårigheter. Mestadels rör det sig om hela grupper av faktorer, som samtidigt, om än med olika styrka i olika skeden av läsutvecklingen, kan anses vara relaterade till lässvårigheter.

Lässvårigheter definieras mer och mer allmänt som en signifikant diskrepans mellan den aktuella läsfärdighetsnivån och den läsfärdighetsnivå, som kan förväntas med hänsyn till den intellektuella utrustningen i övrigt. Beteckningen "speciella lässvårigheter" användes, om en person har svag läsförmåga (under -1 sigma på angivna standardiserade lästest) men har normal eller över normal intelligens, mätt med intelligens- eller mognadsprov av konventionell typ.

Intelligens och lässvårigheter
Försening i utvecklingen av förmågan att läsa är inte något som är utmärkande för ett speciellt intelligensstadium. Lässvårigheter förekommer på alla intelligensnivåer. Dock kan barn med låg intelligens oftare än andra barn förväntas få svårigheter med den elementära läsinlärningen. Ju mera kraven ökas beträffande läsförståelsekom-

ponenten i läsförmågan, desto mindre utsikter har den svagt begåvade att hävda sig på givna läsprov.
För en förstående, utvärderande läsning på högre nivå förutsättes en intellektuell kapacitet av avancerat slag.

Emotionella problem och personlighetsanpassning
Nervositet, överkänslighet, ångest, trots, skolk, rastlöshet, motorisk oro, nagelbitning, koncentrationssvårigheter, allmän otillfredsställdhet med det egna jaget, med föräldrar, lärare och kamrater är några av de symptom, som man kan observera vid studium av fall av läsvårigheter.

Många forskare har uttalat, att mellan 50 och 75% av de svåra fall av läs- och skrivsvårigheter de konfronterats med har uppvisat symptom på personlighetsmissanpassning av ett eller annat slag. I omkring 20-30% av fallen har personlighetsdefekterna ansetts vara en bidragande *orsak till lässvårigheterna.*

Den sociala miljön
Hemmets beskaffenhet och föräldrarnas skolutbildning har visat sig ha ett starkt inflytande på barnets utveckling beträffande läsförmågan. Barn som vuxit upp i en miljö, där det finns rikligt med böcker och där man läser flitigt och visar respekt för böcker, har större utsikter att bli goda läsare än de som växer upp i hem, där bokintresset är ringa.

Talrika byten av lärare och skolor under de första skolåren har befunnits vara en bidragande orsak till uppkomsten av läs- och skrivsvårigheter.

Vänsterhänthet samt perceptions- och talsvårigheter
Vänsterhänthet kan i enstaka fall komplicera och försvåra läs- och skrivinlärning på nybörjarstadiet. Barn med läs- och skrivsvårigheter har visat sig ha svag förmåga av optisk särskillnad och svagt minne för olika bokstävers utseende, ringa förmåga av akustisk särskillnad och svagt minnesomfång för ljud.
Förmågan att i minnet bevara auditivt bjudna ljud och förknippa dem med motsvarande visuella bokstavsformer är alltför svagt utvecklad för att tjäna som grund för läsinlärandet.
Taldefekter och artikulationssvårigheter åstadkommer lätt svårigheter vid högläsning och vid de samtal, som sker i samband med läsövningarna.

Om sakkunnig analys och behandling sättes in (helst givetvis före skolstarten men även senare) ges det goda utsikter för barn med talsvårigheter att nå fram till en läsförmåga, som ligger i nivå med deras intellektuella resurser i övrigt.

Frekvensen av lässvårigheter

De av olika forskare angivna frekvenserna av fall av lässvårigheter varierar mycket starkt. En av anledningarna härtill är, att begreppet lässvårigheter definierats på mycket växlande sätt av olika forskare. Vissa medicinska forskare, som rör sig med termer sådana som "medfödd ordblindhet", "dyslexi", "minimal brain damage" eller liknande, rapporterar frekvenser understigande 1 procent, medan andra anger värden mellan 2 och 4,5 procent. De av pedagogiska forskare angivna frekvenserna av fall av lässvårigheter, mestadels helt enkelt betecknade lässvårigheter eller också speciella lässvårigheter, ligger i allmänhet betydligt högre än de som rapporterats av medicinska forskare.

En del räknar med att mellan 10 och 20 procent av en normal population skolbarn har påtagliga lässvårigheter, medan andra anger frekvenser på mellan 20 och 40 procent.

Jag har i mina egna experimentella undersökningar använt en operationell definition av begreppet lässvårigheter. Barn med speciella lässvårigheter i den meningen, att läsförmågan är mycket låg (sämre än -1 sigma på fördelningskurvan över resultaten vid de använda läsproven) men intelligensen normal eller över normal, förekom i 4,8% av den undersökta populationen i vårt land.

Läsning en livslång utvecklingsprocess

Utvecklingen hänemot en god läsfärdighet är en livslång process. Den tar sin början långt innan den egentliga läsinlärningen sätts in i våra skolor. En adekvat behärskning av det talade språket och goda lyssnarfärdigheter är nödvändiga grundförutsättningar för varje slag av framsteg beträffande läsförmåga. Från forskningsstudier i olika delar av världen kan vi få talrika belägg för att många misslyckanden i fråga om tillägnandet av goda läsfärdigheter är föranledda av undermäring beträffande stimulans av utvecklingen av sådana språkliga färdigheter som lyssnande, talande, ordkunskap och begreppsförståelse i de tidiga, formbara åren i ett barns liv. Men

självfallet har sedan skolan ett stort ansvar för barnets fortsatta utveckling i fråga om språkets olika uttrycksformer.

En i vissa avseenden förändrad och fördjupad strategi och över ett brett fält koordinerade insatser måste anses nödvändiga för att vi skall kunna höja den allmänna läsfärdighetsnivån i vårt land och begränsa antalet fall av lässvårigheter.

Utgångspunkten för en sådan strategi måste vara en helhetssyn på barnet. Barnets och den unges totala situation måste beaktas både i hemmet, skolan och i samhället i övrigt.

Jag vill i mycket komprimerad form framföra några synpunkter och rekommendationer, som kanske kan vara till gagn vid överväganden angående utformningen av mål och verksamhetsformer för detta läspedagogiska institut.

(1) Barn som växer upp i hem, där de vuxna talar ett torftigt språk, karakteriserat av ett begränsat ordförråd och påtaglig fattigdom beträffande idéer, känslor och tankar, kommer att bli mycket handikappade senare i livet. Åtskilliga studier visar, att en föga stimulerande omgivning, där de vuxna talar mycket litet till barnet, och där konversationen är mycket begränsad inte bara i fråga om omfång utan också beträffande variation, *på ett påtagligt negativt sätt influerar på barnets utveckling av talförmågan och därför ger anledning till stora läsproblem senare.*

(2) Läsinlärningen är för de flesta barn det allra första mötet med en typ av inlärning, som inrymmer abstrakta symboler, som är avsedda att associeras med tidigare erfarenheter. Om barnet inte har getts tillfälle att förvärva en sådan bakgrund av meningsfulla begrepp; om de ord, som presenteras i tryck inte finns inkorporerade i dess talspråksordförråd och används med verklig adekvat förståelse, *kommer det sannolikt att redan från allra första början bli kraftigt hämmat i sina strävanden att lära sig läsa.* Det borde i allra högsta grad ligga i vårt lands intresse att alla berörda parter - föräldrar, barnavårdande myndigheter, förskolepersonal, lärare, psykologer, läkare etc - på allt sätt ökar sina ansträngningar *att förhindra att lässvårigheter uppkommer* redan under de första skolåren och därigenom minska behovet av ekonomiskt och personellt dyrbar stödjande och kurerande verksamhet senare.

(3) Ett viktigt steg, som borde tas i detta avseende, skulle enligt min mening vara att vi fick i gång en landsomfattande informationskampanj beträffande betydelsen av en språkstimulerande omgivning under de tidiga levnadsåren. Föräldrar, lärare, barnavårdande myndigheter, skolmyndigheter, politiska beslutsfattare på olika nivåer m fl borde kunna nås av information och rådgivning *genom utsändningar av tryckt material, genom speciellt producerade program för TV och radio och genom en utökad, och förbättrad föräldrarådgivning och lärarutbildning.*

(4) Varför inte framställa *en speciell informationsskrift*, utgiven under ledning av detta läspedagogiska institut för en bred publik av politiker, skolledare, lärare, lärarutbildare, föräldrar etc. Förutom en beskrivning av den syn som mera allmänt omfattas av läsforskare och läspedagoger världen över angående läsprocessen i olika utvecklingsskeden, grundförutsättningar för en framgångsrik läsundervisning i skolan och tänkbara anledningar till uppkomsten av lässvårigheter, skulle en sådan skrift innehålla förslag till förebyggande åtgärder vad gäller lässvårigheter och kompletteras med diskussionsunderlag för pedagogiska studiedagar och föräldramöten.

(5) Tiden för skolstarten bör inte bestämmas enbart av barnets levnadsålder. Om man tar hänsyn till de stora differenser man observerat beträffande mognad och färdigheter i olika avseenden hos barn i samma levnadsålder, bör man enligt min mening avstå från att använda en fixerad kronologisk ålder som kriterium på ett barns mognad att börja skolan och få lära sig läsa - detta vare sig ett land har valt en levnadsålder på fem, sex eller sju år som den faktor, som bestämmer tiden för skolstarten.
Jag vill i stället förorda *en flexibel tidsperiod för skolstarten* och en långsam och successiv introduktion av eleverna från förskolan till grundskolans lågstadium, ja, allra helst skulle jag vilja se en integration av förskolan och lågstadiet. De påtagliga barriärerna dem emellan - inte minst i administrativt avseende - borde snarast tas bort. En sådan åtgärd skulle avdramatisera skolstarten och få den att fungera bättre och på ett mera naturligt sätt.
Ett stort antal andra faktorer än levnadsåldern borde tas under övervägande, då vi vill bestämma den bästa tidpunkten för barnet att lära sig läsa - faktorer sådana som *barnets utvecklingsnivå beträffande talet, ordförrådet, lyssnarförmågan, den visuella och auditiva uppfattningsförmågan, antalet elever i klassen, lärarens kompetens och erfarenhet, undervisningsmaterialets beskaffenhet, undervisningsmetoderna osv.*

En intagning av nybörjare både höst och vår kunde vara ett första steg i strävandena att *individualisera skolstarten med hänsyn till varje barns förutsättningar.*

(6) Läsförmåga betraktas inte längre som en enhetlig färdighet, som fungerar på ett likartat sätt i alla situationer och en gång inlärd utan vidare kan appliceras på olika typer av läsmaterial.
Läsning betraktas som en utvecklingsprocess, som pågår under en persons hela livstid från den tidiga barndomen upp till vuxen ålder. På varje färdighetsnivå är läsmognaden inför nästa utvecklingssteg beroende av på tidigare nivåer förvärvade kunskaper och färdigheter. Dessa förhållanden accentuerar vikten av att läsundervisningen ägnas stor uppmärksamhet *kontinuerligt* genom hela grundskolan och också senare på alla nivåer inom gymnasiala och postgymnasiala utbildningssektorer. Så är dessvärre icke fallet för närvarande i vårt land.

(7) Skolans ledning har här en viktig *samordningsuppgift.* En utökad och förbättrad samverkan är i hög grad önskvärd mellan lärare inom samma årskurs och också mellan lärare som tjänstgör inom olika årskurser, på olika stadier och inom olika ämnen och ämnesgrupper.

(8) Hela kollegiet måste dras in i skapandet av *ett totalprogram för läsundervisningen i skolan* och ta aktiv del i en kontinuerlig översyn av läsundervisningens uppläggning och genomförande på olika nivåer och i olika ämnen och ämnesgrupper.

(9) Någon eller några av de vid en skola tjänstgörande speciallärarna med särskild kompetens inom lärundervisningsområdet bör få möjligheter att göra insatser av *koordinerande och rådgivande natur* för skolans läsundervisning på alla stadier.

(10) Blivande lärare inom grundskolan - både klasslärare och ämneslärare på samtliga stadier - bör få en *förstärkt yrkesutbildning i läsningens psykologi och metodik.*

(11) Gymnasieelever med läs- och skrivsvårigheter måste kunna få hjälp av speciallärare. De många elever, som grundskolan misslyckats att ge acceptabla läs- och skrivfärdigheter, måste få *möjligheter till specialundervisning som vuxna.* Speciallärarutbildningen måste innefatta också behandlingen av läs- och skrivsvårigheter bland vuxna.

(12) Diagnos- och utvärderingsprocedurer är väsentliga ingredienser i undervisningen. De bör ske kontinuerligt under hela den tid undervisningen pågår, dag för dag, vecka för vecka.
En undervisning eller behandling, som påbörjas direkt, utan att ha föregåtts av en diagnostisk studieperiod måste med nödvändighet bli upplagd på måfå och därför ineffektiv. Ja, den kan t o m bli skadlig för eleven (ingen läkare utfärdar rekommendationer angående behandling av en patient utan att ha resultat av olika typer av testningar som utgångspunkt).
Varje lärare bör få till sitt förfogande väl konstruerade lästest av olika slag för utvärdering och analys av sina elevers läsförmåga. Skolmyndigheterna i olika delar av landet tycks de senaste 4-5 åren i ökande grad ha kommit till förnyad insikt om att en lärare *(lika litet som en läkare)* omöjligen kan fullgöra sitt arbete på ett acceptabelt sätt utan tillgång till goda diagnostiseringsinstrument. Den i många fall berättigade sparsamhetsivern inom skolans värld just nu bör enligt min mening avgjort inrikta sig på andra områden *än läromedel och utvärderingsinstrument - nödvändiga arbetsredskap för läraren.*

(13) Antalet fall av speciella lässvårigheter i årskurserna 1-3 i grundskolan kan reduceras med ända upp till 80% genom *diagnos av samtliga elever redan vid skolstarten i åk 1 och därefter vid behov tidigt insatt stödundervisning av speciallärare i samarbete med den ordinarie klassläraren.* Man kan också i avsevärd grad minska felmarginalen vid uttagning av elever, som behöver särskild stödundervisning individuellt eller i grupp (Malmquist, 1977, 1981 och 1985).
Man kan konstatera, att i den mån lässvårigheter *hindras* uppkomma, på så sätt som visas i de studier jag här har nämnt, kommer den enskilde eleven att besparas misslyckanden av olika slag. Vidare kan samhället spara stora belopp, som annars måste satsas för behandling av lässvårigheter högre upp i klasserna.

(14) De utmärkande dragen i våra dagars läsmetodik i olika länder och inom olika språkområden är framförallt, att *de kombinerade metoderna blivit alltmer tongivande.* Dock ges olika metoder något olika vikt i olika undervisningsskeden. Med hänvisning till den starka mognadsspridningen i varje skolklass kan man hävda, att all läsundervisning bör använda sig av flera metoder, om samtliga barn skall få den hjälp de behöver. *Ett ensidigt användande av en enda metod anses förkastligt.* Dock visar resultaten av många studier, att *lärarens kompetens betyder mera än den använda metoden.*

(15) Man har ibland i den offentliga debatten i vårt land sagt, att många elever lämnar grundskolan som analfabeter. Detta är inte sant. Men vi måste tydligen räkna med att för närvarande *ungefär en femtedel av de elever, som går ut från åk 9, har så svaga läs- och skrivfärdigheter, att de får svårt att klara sig i dagens och morgondagens samhälle.* Detta förhållande är djupt oroande. För dessa ungdomar behövs det speciella hjälpinsatser från samhällets sida under vuxenlivet utöver de redan existerande.
Detsamma gäller de nya grupper av vuxna med arbetslivserfarenhet, som fått möjlighet att börja universitetsstudier. Dessa vuxna får i många fall inte en ärlig chans att lyckas i sina studier. De lämnas ofta att reda sig bäst de kan, fast *de skulle behöva sakkunnig hjälp för en nödvändig förbättring av grundläggande studietekniska färdigheter.* Ett sådant slöseri med mänskliga och materiella resurser har vi sannerligen inte råd med.

(16) Läs- skrivundervisningen på grundskolans lågstadium i vårt land står på det hela taget på en hög nivå och hävdar sig väl också vid internationella jämförelser. Men ansträngningarna att *förhindra* uppkomsten av speciella läs- och skrivsvårigheter bör intensifieras. De potentiella fallen av läs- och skrivsvårigheter kan i många fall förhindras, som jag antytt, genom *tidigt insatt diagnos och adekvat behandling.* Effektiva nationella och internationella informationskampanjer beträffande betydelsen av en språkstimulerande omgivning under de tidiga levnadsåren är mycket angelägna.

(17) Det är fortfarande stora brister i uppföljningen av läsundervisningen på grundskolans mellan- och högstadium och också i gymnasieskolan i vårt land. Den är på de flesta håll varken kontinuerlig eller systematisk. Här behövs en förändrad inställning från myndigheternas sida för att *skolans lärare skall få utbildning, tid och materiella resurser, som kan leda till en förbättring av elevernas färdigheter i informationsläsning av olika slag.* Den kritiska och kreativa läsningen bör få ökat utrymme, liksom rekreationsläsning inom skolans ram. Den glädje och njutning, som god litteratur kan skänka, borde skolan låta sina elever få erfara i större utsträckning än nu också på schematid. *Endast på så sätt kan vi influera dem att få vanan att söka sig till böcker som instrument för inlärning, rekreation och utveckling av den egna personligheten.*

Läspedagogiska Institutet - en pionjärmodell?

Vilken roll kan då detta Läspedagogiska Institut tänkas kunna spela för utvecklingen av goda läsfärdigheter och läsintressen i morgondagens samhälle? Tillkomsten av detta Institut - landets allra första - inger oss alla stora förhoppningar. Det skapar unika möjligheter att tillvarata de rika erfarenheter och den tradition, som etablerats i just denna region, av intensiva praktiska och teoretiska studier av läsprocessen och speciella läs- och skrivsvårigheter och med livliga internationella kontakter med läspedagoger och läsforskare i alla världsdelar.
Även med de relativt blygsamma ekonomiska och personella resurser Institutet förfogar över kan det komma att agera som en betydelsefull pionjärmodell för utveckling av former för praktisktpedagogiskt arbete och forskning inom detta område.

Några summariska antydningar bara:

(1) En viktig förstahandsuppgift kan vara att erbjuda *praktisk-pedagogisk stödundervisning för barn och vuxna.*

(2) Att arrangera längre och kortare *kurser för lärare och andra befattningshavare inom olika discipliner.*

(3) *Stimulans av forskning* rörande läsprocessen och metodik för läsundervisning av barn, ungdom och vuxna på alla utbildningsnivåer. Institutet kan härvidlag verka som en katalysator - kontakta lämpliga forskare i Sverige och utomlands och transferera uppslag om lämpliga nationella eller internationella forskningsuppgifter, vars resultat gärna kan rapporteras genom gästföreläsningar vid Institutet eller i Institutets publikationsserie. Ett forskningsområde, som enligt min mening borde prioriteras i förstlingsskedet, är *studier av effekterna av läsmognadsstimulerande åtgärder under förskoleåren för att förhindra uppkomsten av läs- och skrivsvårigheter.*

(4) Medverkan i *arbetet för en förbättring av lärarutbildningen i stort beträffande läsundervisning och behandling av speciella läs- och skrivsvårigheter på olika nivåer.* Stora brister i vårt land för närvarande.

(5) *Att verka som ett informationscentrum:*

a) *produktion av broschyrer* angående valda läspsykologiska och läsmetodiska problem, som vänder sig till olika målgrupper, t ex föräldrar, lärare, läkare, skolledare, kuratorer, bibliotekarier, politiker, massmedia etc.

b) *utgivning av rapportserier* av föreläsningar och seminarieövningar arrangerade av Institutet.

c) *förmedling av information om aktuell läspedagogisk utveckling och forskning genom en datacentral*, som skall stå i intim förbindelse med andra internationella läscentra (med andra ord en i högsta grad behövlig nationell "coordination body" och "literacy-related Clearing House").

Med min framställning här i dag har jag velat än ytterligare fästa er uppmärksamhet på *det gigantiska problem, som bristande läsfärdighet fortfarande utgör, lokalt och globalt.*
Vi kan var och en av oss i vårt eget samhälle, vår egen region, vårt eget land och också internationellt genom de organisationer av olika slag vi kan nå kontakt med, söka förmå myndigheter på olika nivåer att låta utföra studier av den aktuella situationen i fråga om läsfärdighet, läsintressen, läsvanor och tillgången på läsmaterial av olika slag. På så sätt kan vi skapa ett *behovsmedvetande* och nödvändiga utgångspunkter för ett fortsatt effektivt arbete inom detta väsentliga livsområde.
Jag vill till slut "transsubstantiera" till er, som skalden uttrycker det, några tankeväckande hyllningens ord till boken. De har formulerats av den eminenta historikern Barbara Tuchman. Hon skriver så här:

> Without books, history is silent, literature dumb, science crippled, thought and speculation at a standstill. Without books, the development of civilisation would have been impossible. They are engines of change, windows on the world, and 'lighthouses erected in the sea of time'. They are companions, teachers, magicians, bankers of the treasures of the mind. Books are humanity in print.

Invigningstal vid läspedagogiska institutet i Norrköping, fredagen den 23 april 1993

Inger Claesson Wästberg

Dyslexi är ett av västvärldens vanligaste handikapp. Mellan 5 och 8% av alla svenska skolbarn har stora svårigheter att lära sig läsa och skriva trots normal begåvning. Lässvårigheter till följd av nedsättningar i syn, hörsel eller begåvning är betydligt ovanligare. Men för dessa grupper finns idag en bättre samordning av och utbyggd habilitering.

Under förra året aktualiserades en rad frågor runt dyslexi inom Socialdepartementet. Vi fick bl a flera ansökningar om medel till olika försöksverksamheter och kunskapscenter. Vi uppvaktades av dyslexistiftelsen och den nybildade föräldraföreningen för ordblinda barn. I år har också FMLS, Förbundet Mot Läs- och Skrivsvårigheter varit hos oss.

I början av året inbjöd socialminister Bengt Westerberg till ett seminarium om dyslexi för att öka våra kunskaper om ämnet. Syftet var också att ringa in de problem som finns idag och se vad vi kan förbättra.

I många länder bedrivs en alltmer intensiv vetenskaplig forskning om dyslexi, främst i USA och Kanada men också i England och Skandinavien. Forskning inom psykologi, språkvetenskap, pedagogik, ärftlighetsforskning, hjärnforskning har gett oss helt nya kunskaper om de många olika hjärnfunktioner som måste samverka i läsprocessen. Vi har också fått kunskap om de små störningar i en eller annan av dessa olika processer som kan uppkomma under hjärnans utveckling och som kan leda till dyslexi.

Bland världens ledande dyslexiforskare inom alla nämnda områden är man numera ganska ense om att dyslexi bottnar i en alldeles speciell svaghet i en eller flera av de kopplingsstationer i hjärnan som har särskild stor betydelse för läsning och stavning. Detta påverkar inte intelligensen på ett negativt sätt. Man är vidare överens om att dessa svagheter oftast är medfödda.

Vi vet alltså en hel del om dyslexi idag. Vi vet också genom det seminarium vi ordnade och de många kontakter vi haft efter seminariet att verkligheten visar upp stora brister och många fördomar. Sverige har uppenbarligen halkat efter utvecklingen när det gäller åtgärder för barn med läs- och skrivsvårigheter. De senaste läroplanerna talar inte om dyslexi utan försenad läsinlärning, vilket ger en överdriven tro på att läsmognad utvecklas av sig självt med åren. Inte undra på att föräldraoro viftas bort. Detta synsätt ledde tyvärr också till att det pedagogiska kunnandet minskade och togs bort i utbildningen för t ex skolpsykologer och handledare.

Den här veckan har jag själv stött på två grava exempel som visar hur illa ställt det är idag. Jag träffade en mamma som berättade om sin son, som är elva år, och hans problem med stavningen. Familjen kallades till skolan. Läraren hittar snabbt en förklaring "bristande pappanärvaro". Föräldrarna och Johan anser inte att de har en bristande pappanärvaro. Däremot känner pappan igen Johans problem från sin egen skoltid. Speciallärarenansåg att Johan inte har några särskilda problem utan det var problem i familjen. Pojkens oförmåga att stava korrekt skickades tillbaka som ett familjeproblem. Detta är ett hån mot familjen som dagligen tragglar med läxhjälp och Johans raseriutbrott när han misslyckas.

Varför Johans föräldrar fick detta bemötande förstår jag efter att i veckan ha lyssnat på en föreläsning på Lärarhögskolan i Stockholm. Där fick jag till min häpnad höra att begreppet dyslexi inte är lämpligt att använda. Det låter ungefär som dysenteri och det är ett medicinskt begrepp. I stället skulle man tala om långsam läs- och skrivinlärning. Läs- och skrivsvårigheter ansågs inte heller vara ett bra begrepp, eftersom test används för att ringa in gruppen. Det går väl att diskutera vilket begrepp vi skall använda. Men jag lärde mig också att om ett barn har stora svårigheter med läs- och skrivinlärning så bör man i första hand se över den pedagogiska metodiken. I andra hand så finns felet eller orsaken i familjen. Det är antagligen relationsproblem eller för stora förväntningar på barnet.

Världens ledande dyslexiforskare, som numera är ganska ense om att dyslexi bottnar i en alldeles speciell svaghet i en eller flera kopplingsstationer i hjärnan som har särskild stor betydelse för läsning och stavning, fick bl a följande kommentarer. Vi riskerar att förklara sociala skillnader biologiskt.

När det gäller andra handikappgrupper anser vi att det är bra med en tidig *diagnos*. På Lärarhögskolan framhölls att det kan vara mycket riskabelt. Jag är därför glad att idag höra att professor Eve Malmquist också tog upp betydelsen av diagnos.

Hur kan ett barn förstå sina problem om inte någon vågar sätta ord på det och prata om vad det är. Det handlar som med övriga handikapp mycket om att skapa respekt för handikappets grund och förmedla en dynamisk och korrekt syn på möjligheterna till verkningsfull träning och alternativa lösningar på elevens problem. Barn med dyslexi har rätt att få en diagnos och sakkunnig hjälp från ett team.

En annan myt som slagit rot i alltför stora kretsar är att det skulle finnas ett orsakssamband mellan läs- och skrivsvårigheter och motoriska störningar. Följaktligen skulle det gå att förbättra läsinlärningsförmågan genom motoriska övningar. Det är fler som har dyslexi bland de med grovmotoriska svårigheter än i en kontrollgrupp. Men det finns inget orsakssamband mellan motorik och dyslexi där behandling av det ena ger effekter på de andra.

Professor Gunnar Lennerstrand har inte funnit något i dyslexibarnens ögonrörelser, samsyn, skelning, synskärpa eller övriga ögonfunktioner som skiljer sig från andra barn.

Internationell forskning, där professor Ingvar Lundberg på psykologiska institutionen i Umeå intar en framträdande roll, har bl a visat att det finns ett starkt samband mellan fonologisk medvetenhet och förmåga att läsa och förstå ord. Ingvar Lundberg har också visat att brister i fonologisk medvetenhet kan upptäckas redan i förskolan och kan undanröjas med systematisk träning med roliga, pedagogiska ordlekar och rimövningar. Att sådan träning har en långvarig positiv effekt på den senare läs- och skrivinlärningen i skolan vet vi. Samstämmiga resultat från många forskargrupper i världen har således pekat på att brister i fonologisk medvetenhet finns hos dyslektiker. Därför har förskolan en viktig roll i det förebyggande arbetet.

Barn med dyslexi, som inte fått stöd, kommer ofta i kontakt med barnpsykiatri och skolhälsovård. Ofta får de ingen diagnos av den primära funktionsstörningen, dvs dyslexin, utan i stället av sekundära problem som beteendestörningar, anpassningssvårigheter och familjerelationsproblem. Kostsamma åtgärder sätts in som långvarig

familjepsykoterapi m m. Följden blir ofta tilltagande eller kvarstående problem hos barnet, negativism och uppgivenhet hos föräldrar och besvikelser hos pedagogen. Åtgärder som inte är specifikt riktade mot att lindra de dyslektiska svårigheterna är inte framgångsrika, men är ändå de som i allmänhet på grund av ofullständig kunskap inom t ex BUP, barnmedicin och skolhälsovård tillgrips.

Med relativt enkla insatser som diagnos, information och anpassad pedagogik kan den upplevda psykiska problematiken för barn och familj minskas markant, självförtroendet stärkas och livskvaliteten för barn och familjen förbättras. Dessa åtgärder tillsammans med fonologisk medvetenhetsträning 20 minuter per skoldag i två år samt tillgång till dator kommer att utvärderas i ett projekt under ledning av professor Christopher Gillberg. Allmänna Arvsfonden stöder projektet.

Vi vet att många dyslektiska barn aldrig får tillfälle att utveckla sin begåvning och sina talanger därför att de möts av okunnighet om problemets rätta natur och därför att de inte får den sakkunniga hjälp de behöver för att överbrygga sina svårigheter.

Den bästa motvikten mot myter och patentlösningar är naturligtvis att framför allt lärarna ges en mycket bättre kunskap om dyslexi.

Regeringen har därför på förslag av socialminister Bengt Westerberg beslutat stödja flera projekt genom bidrag från Allmänna Arvsfonden: Ett center i Östersund kommer att i första hand arbeta med dyslexi och datorns möjligheter. FMLS har också fått anslag för ett projekt med vuxna dyslektiker och datoranvändning.

Socialministerns initiativ att uppmärksamma dyslexi ger nu ringar på vattnet. Skolverket beslöt i måndags att ge anslag till dyslexicenter i Helsingborg, Stockholm och Bollnäs. Utbildningsutskottet skall under början av hösten anordna ett konsensus seminarium.

Vi vet att praktiskt taget alla barn med dyslexi kan hjälpas fram till en god läs- och skrivförmåga. Och att det också går lättare ju tidigare i livet som hjälpen sätts in. Barnen måste få sakkunnig specialpedagogisk hjälp med sin lästräning. De måste också få de hjälpmedel de kan behöva, t ex lästräningsprogram och ibland syntetiskt tal via datorer. Viktigt är också att de möts av respekt och förståelse från lärare, föräldrar och sin omgivning för att deras självförtroende

inte skall trasas sönder, och för att deras begåvningsresurser och talanger skall få möjlighet att utvecklas.

Britta Ericson, Håkan Hult och Edgar Almén från Universitetet i Linköping och Kjell Norberg och Arne Johnsson från Norrköping var först ute med en ansökan till Allmänna Arvsfonden. För knappt ett år sedan gjorde ni en uppvaktning, som ledde till beslut om att ni fick stöd ur Allmänna Arvsfonden.

Vi har stora förväntningar på er och den verksamhet som nu startas på Läspedagogiska Institutet - EMIR. Det står för Eve Malmquist Institute for Reading. Eve Malmquist är en av världens ledande experter inom läsningens psykologi och pedagogik. Han är fortfarande mycket flitigt anlitad som föreläsare vid internationella kongresser i olika delar av världen. Hans forskning har belönats med en lång rad internationella utmärkelser. Han är också hedersledamot i åtskilliga internationella organisationer och invald i den exklusiva akademin Reading Hall of Fame i USA. Som expert i läsforskning och läsmetodik har Eve Malmquist anlitats av många nationer runt om i världen och dessutom av organisationer som UNESCO, International Reading Association, World Health Organization m fl.

Det är en fin markering med den internationella kopplingen som ni har gjort för Läspedagogiska Institutets del. Det är nödvändigt att följa forskningen globalt. Det som hände under senare delen av 70-talet och 80-talet får inte upprepas: att beteendevetare i Sverige inte hänger med i utvecklingen i vad som sker i andra länder, att vi isolerar oss och driver en trendåsikt som inte dokumenteras i forskning vare sig i Sverige eller på andra håll.

Med en hälsning från socialminister Bengt Westerberg förklarar jag Läspedagogiska Institutet EMIR invigt och önskar er alla framgång i ert mycket viktiga arbete.

Varför utbildade speciallärare har behov av utbildning om läs- och skrivsvårigheter

Rosita Kark

Jag heter Rosita Kark och representerar de 22 speciallärare som deltar i den första 20-poängsutbildningen om läs- och skrivsvårigheter. Jag har blivit ombedd att säga några ord om: Varför utbildade speciallärare har behov av en sådan här utbildning.

Jag måste erkänna att jag kände en viss tveksamhet inför uppgiften och då kan man fråga sig: Vad står denna tvekan för? Vet jag inte varför jag går här? Det är klart att jag och de andra kursdeltagarna vet varför vi går här och vad vi vill få ut av utbildningen.

Denna tvekan är nog mer ett utslag av dålig självkänsla - och det är säkert en av anledningarna till att vi vill fortbilda oss. Att vi behöver stärka vårt självförtroende vi utrotningshotade speciallärare.

Vi vet att självbilden, självförtroendet, självtilliten och självvärderingen är av stor betydelse vid läsinlärningen. För att kunna hjälpa våra elever med läs- och skrivsvårigheter är det viktigt att vi speciallärare också har en stark självkänsla.

Och ökade kunskaper ger oss verklig självtillit så att vi vågar stå upp och slåss för de här barnen.

Karin Boye skriver i sin dikt: I Rörelse. Visst finns det mål och mening med vår färd, men det är vägen som är mödan värd. Ibland skildrar dikten verkligheten på ett fantastiskt sätt och vi kan nog alla instämma i dessa rader.

Men när det gäller läs- och skrivsvårigheter så måste det vara målet som är det viktigaste, dvs att nå fram till en funktionell nivå i läsning och skrivning.

Vägen dit kan se ut på många olika sätt beroende på varifrån man startar, om man har bränsle, hur väglaget är, i vilken kondition föraren är, vilket klimat man färdas i, hur välutrustat fordonet är, om man har trevligt resesällskap, om man har en bra karta osv.

Och det är för att kunna fungera som kartläsare, resesällskap och hjälpa till med utrustningen, ja kort sagt se till att vägen blir så bra som möjligt som vi behöver den här utbildningen.

Vi behöver bättre kunskaper om orsaker till läs- och skrivsvårigheter och framförallt kunskaper om olika metoder för att kunna hjälpa den enskilde eleven.

Vidare hoppas vi att med hjälp av den här utbildningen kunna bygga upp ett nätverk av kompetenta personer som alla skall kunna bidra med sin specifika kunskap, till gagn för alla med läs- och skrivsvårigheter.

Slutligen vill jag också på kursdeltagarnas vägnar passa på att tacka Norrköpings kommun som gjort det möjligt för oss att vara med och skriva Historia i Norrköping. Och jag hoppas att Norrköping genom Läspedagogiska institutet skall återta sin plats som specialundervisningens MECKA.

Att läsa

Inger Sandberg[1]

Det är något märkligt med mina två besök i Norrköping. Båda är kopplade till litteratur och läsning. Mitt första besök skedde 1973. Det året höll SAB - Sveriges Allmänna Biblioteksförening - sitt årsmöte här. SAB utser årets vinnare av Nils Holgersonplaketten. Detta år, 1973, var jag den lycklige mottagaren.

Tillbaka i Norrköping i dag, känner jag mig både glad och hedrad över att ha blivit ombedd att komma hit för att delta i invigningen av Läspedagogiska institutet och att få kåsera över ämnet ATT LÄSA.

Min mamma var folkskollärare i Karlstad i 42 år och en hejdundrande storläsare ända upp till 90 års ålder. Hon hade så gärna velat ha en egen bokhandel. Jag tänkte på henne när jag häromveckan läste en intervju med stadens mäktigaste bokhandlare. Så här säger han:

> Det finns inget bättre än att koppla av med en bok. Som Arne Tammer försöker jag ta en kvart om dan, inte med skivstång, utan med en bok innan jag och går och lägger mig.

Vi har så olika relationer till läsandet.

Jag är övertygad om att läsandet och boken har räddat mitt liv. För att förklara vad jag menar måste jag ta er tillbaka till min barndom.

Men först. Här i salen finns många olika åldrar. Finns här några som brukar spela Nintendo? TV-SPEL? (En mycket ung trumpetare räckte upp handen.) Detta livsfarliga barnanöje som i några fall t o m förorsakat epileptiska anfall. TV-spelen med sina uppslukande äventyr där såväl småbarn som tonåringar med suverän hand-öga-koordination lyckas störta monster, hulkar och allsköns otyg i fördärvet. För oss vuxna är detta ett dyrt, tidsödande, ofta våldspräglat intresse, som vi inte har varken tålamod eller talang att sätta oss in i.

---

[1]Inger Sandberg är ena halvan av Inger och Lasse Sandberg. Tillsammans har de skrivit och tecknat böcker för barn i åldrarna 8 månader till ungefär 10 år. I år firar de 40-årsjubileum som författarpar.

Jag tänker på min barndoms motsvarighet till Nintendo - **Läsningen**. När jag var liten på 30-talet var nöjesläsningen det stora hotet mot barns ögon och skolarbete. För att inte tala om hur farligt förförande läsningens njutningar kunde vara på våra stackars oskyldiga själar. I min storläsande familj fanns inga restriktioner, men jag hade vänner som var förbjudna att läsa mer än *en* bok om dan. På barnbiblioteket råkade jag däremot ut för det befängda att jag bara fick låna en rolig bok och två tråkiga i veckan. Jo - så sa bibliotekarien. Det blev en sagobok och två faktaböcker, det.

Fördömandet över barns intensiva intresse för vuxenvärldens nya uppfinningar förefaller gå i 10-årsskov. Efter läsningen så var det radion och seriemagasinen och TV-n och datorerna som var skadliga. På det pedagogiska området är perioderna längre. Innan nya idéer accepteras och får fotfäste av många lärare och administratörer, brukar det ta 20-25 år.

Den skola som betydde mest för mig under slutet av 60-talet och början av 70-talet var Prior Westonskolan i London. Där tillbringade jag åtskilliga månader under förberedelserna för boken "Lilla Anna i Glada Skolan" och ett barnprogram och ett vuxenprogram, som producerades av dåvarande TRU.

Prior Westonskolans hjärta var biblioteket. Böcker med historier, myter och poesi var grunden till det mesta av arbetet som försiggick där. En skola där den kulturskapande eleven, alltså berättaren, skrivaren, musikern och målaren, värderades lika högt som den lille matematikern. I början, när jag propagerade för samlad skoldag, öppenhet i lokaler och mellan elever och lärare, åldersblandade grupper och rätten för nybörjaren att vara en unik person den dag han börjar skolan, kallades detta för ett pedagogiskt jippo. I dag diskuteras allt detta som experiment och en förnyelse av skolan.

Tyvärr, är det några viktiga pedagogiska idéer från 60-70-talet som ännu inte diskuteras på allvar. T ex den utmärkta modellen att ta in barnen i skolan den dag de fyller år. (I England och Nya Zeeland är det på 5-årsdagen.) Det är bra för självkänslan att behandlas som en individ och att hela tiden få stimulans och utmaningar i ett tryggt och stimulerande skolrum. I Nya Zeeland lär man sig läsa genom att läsa - att skriva genom att skriva i en miljö mättad av litteratur. Allt är bäddat för succé! I "Lilla Anna i Glada skolan" (1975) skrev jag bl a:

> I en bra skola är *lek* en allvarlig, nödvändig aktivitet. I Prior Westonskolan är lek inte det vanliga bråkiga rundrusandet. Inte heller en pausbetonad sysselsättning som ingår i en schemabunden formell skoldag. Meningsfylld lek, det är att experimentera, aktivt diskutera sina planer och framsteg med den som vill lyssna..... Lek fördjupar erfarenheter - utvidgar och skärper barns kännedom om sig själva och sin egen verklighet vare sig leken består i att baka en sockerkaka, lösa ett schackproblem, skriva en dikt, fatta matematiska relationer eller att spela fotboll...

Något som inte diskuteras är intagningen av lärarkandidater som sker på ett primitivt sätt - med betyg. Med betyg får man inte de lämpligaste lärarna. Lärarkandidaterna borde utsättas för samma tuffa urval i fem steg som de sökande till polishögskolan. Det är absurt att vi hyser så mycket större omsorg om våra bovar än om våra barn!

"Intelligenta människor behöver mycket litet sömn", sa min nattläsande mor. Detta gällde naturligtvis inte för barn. Jag var säkert inte den enda som varje kväll, när det var släckningsdags, fick två ficklampor konfiskerade. Den tredje låg vid fotändan och där nere låg också boken och där, halvkvävd under filtar och lakan, låg jag och läste - läste - LÄSTE.

Men innan jag kunde läsa, vad hade hänt då? Jag var ett sjukligt barn och tillbringade mycken tid i sängen och på sjukhuset. Jag minns att mamma berättade en evighetssaga om en apa som hette Jocko och att hon läste Frödings dikter för mig. Hon berättade också intrigen i många filmer. Hon var en dramatisk berättare och jag tror fortfarande att jag sett filmen om Pasteur, fast jag vet att jag inte har det.

Men vilken var min första bok? I en essä om Elsa Beskow i Barnboksförfattarnas Litteraturhistoria har jag funderat över detta. Låt mig citera mig själv:

> *Pelles nya kläder* måste ha varit mitt möte med Boken. Det lilla barnets vidöppna lycka över att få en egen bok. Jag måste ha varit mellan två och tre år. Ingen vetskap har jag om att det finns mer än en bok i hela världen. Skulle jag ha hittat Pelle hemma hos någon bekant, hade jag säkert våldsamt skrikande försökt ta den med hem. Det finns bara *en* bok och den är min, när jag är två, tre år.

Ur *Pelles nya kläder* minns jag de bilder som innehåller många detaljer.

Och min allra bästa bild - den som vill ta över - är hos Mäster Skräddare. Allt som finns under bordet: Två mycket små barn. Flickan är *litet* större än pojken. Hon håller en livsfarlig sax i handen. På golvet ligger tygbitar, trådändar, mönster i tidnings- och omslagspapper. Två trådrullar har blivit ett torn. Så många detaljer, så många saker, som jag skulle kunnat använda! Kanske satte jag upp foten och försökte kliva in i bilden? Nej, så liten var jag nog inte när jag fick ta hand om Pelle.

Man gav inte ettåringen bilderböcker på tidiga 30-talet. Man ansåg att där skulle finnas ett språk innan man förväntades begripa. Inte så konstigt, långt fram i våra dagar blandar vi ihop tanke och förstånd med språk. Om nu min alerta mor hade försökt *läsa* Elsa Beskows bilderböcker för mig som ettåring, hade hon givetvis misslyckats. Böckerna är gjorda i breddformat, s k dubbel knäbredd, och många av dem är alltför ordrika. Men låt oss säga att hon hade försökt: Det hade inte gått. En ettåring måste sitta ytterst på knäna på den som läser, med ansiktet vänt mot berättaren. Barnets ögon växlar mellan bilden och ögonen på den som läser. Då uppfattar ett litet barn både vad man säger *och* bilderna - men givetvis inte samtidigt. Tålamod utmärkte inte mor. Hon har aldrig läst upp och ner och försökt bläddra i en dubbelknäbreddsbok på det trånga utrymme, som stod till buds mellan hennes mage och min. Jag måste ha varit gammal nog att sitta vid hennes sida. Och gammal nog att uppfatta handlingen.

Jag är Elsa Beskow stort tack skyldig. 1935 kom första delen av *Vill du läsa* ut. Och läsa, det ville jag. Jag var just 5 år fyllda och under långa sjukdomsperioder hade jag suttit i sängen och bakat med lera, målat, lekt med bokstäver och lagt pussel. Men läsa mer än skyltar kunde jag inte. *Vill du läsa* öppnade en ny, underbar värld. Den första erövringen av språket var klar, sjunga och prata kunde jag, och nu kom den andra stora utmaningen: *läsekonsten*.

Jag minns att jag satt i sängen och skrek ut i köket. "Vad står det här och vad står det där?" Mamma arbetade och en ny lillasyster hade jag. Det måste ha varit de två hemhjälparna, som lärde mig läsa. Bokstäverna kunde jag från klossar och kex. Men orden - de var något helt annat. Första läsbilden M O R Mor! mor! O, mor! Orm! Underbara bild med en riktig hemmamamma, som plockar rosor och en orm, liten som en ofarlig mask i hörnet. Fram till sidan 15 måste jag ha lärt mig orden som bilder, för sidan 15 minns jag som den första stora läsa-självupplevelsen. Det är 9 rader under rubriken TOTO. Jag kommer ihåg att jag stod i nattskjorta i köket och läste högt för

> våra hemhjälpar. Det tog tid. Det var otroligt jobbigt. Efter sista meningen, "Tio små bara tår har Toto", var jag genomblöt av svett. Då bytte dom skjorta på mig.
>
> De två första skolåren satt vår klass i biblioteket. "Dom som kan läsa, går och lånar en bok", sa den kloka lärarinnan. Och där fanns Barnbiblioteket Saga, de 175 röda volymerna med guld på ryggen. I Saga nr 66, 1918, återfann jag Elsa Beskow med min favoritsaga framför andra: "Tripp, trapp, trull och jätten Dumdum". Där fanns sådana flickor, som jag tyckte om. Modiga, smarta små prinsessor, som kastar strumpstoppningen åt sidan och vandrar ut i världen för att rädda sin far. Det underbart fiffiga sättet att vända ondskan tillbaka till jätten Dumdum, som förorsakat den, tilltalade min rättskänsla. Att bara komma på något så utmärkt, som att skära hål i paraplyet och sätta spegeln i hålet!

Under hela mitt liv har böckerna räddat mig: under mina sjukdomar, föst åt sidan bekymmer, rutin och fantasilös tråkighet och underhåller mig numera då jag ligger vaken på nätterna.
I vissa internationella uppslagsverk ska man ange intressen. Aldrig har jag tänkt på läsning som ett intresse, som tar enormt mycket av min tid. Det är lika naturligt att läsa var jag går och står och sitter, som att äta och dricka.

I dag är det kanske mer tvångsläsning än lustläsning. Jag *kan* inte vara utan böcker.

Barndomens läshunger gjorde mig till vindsröjare i jakten på gamla indianböcker med gammalstavning. Kriteriet på att en bok var bra, var att den var tjock. Quo vadis var tjock, Grimbergs historia var tjock, Från pol till pol och Fältskärns berättelser var tjocka. Alltså bra.

När jag blev äldre, runt 12 så där, hade jag två värmländska favoritförfattare. De var för mig litterärt likvärdiga. De skrev spännande, långa böcker och långserier om liv och död, kärlek och hat. Den ena bodde på Mårbacka och hette Selma Lagerlöf. Den andra bodde i huset bredvid mig och hette Sigge Stark.

Nybörjarläsaren - vem är det? Ja, i vårt land är det en liten person, som vanligtvis befinner sig i sjuårsåldern.

Men han kan också vara 4 eller 9 år. Vad är det som gör att det är lättare för en liten nybörjare att läsa ord som ishockey, balettskor, spöke, kyss, polis och kattunge än små läseboksord som sil, syl, mur och os? Apropå ordet os, berättade en vän, som är förskollärare, att en nybörjare kom tillbaka till förskolan och hälsade på. Han bakade orden mos, ros och os med lera. "Vad betyder det där?" frågade förskolläraren och pekade på ordet OS. Han funderade litet, sen sa han förtröstansfullt: "Dom svåra orden - dom lär oss nog fröken när vi blir större."

Barns första läsord måste naturligtvis betyda något viktigt för att de ska vilja läsa dem och kunna förstå. Barn har ju olika intressen och i varje barns inre finns bilder fyllda av makt och ljus och skräck.

Under senare år har jag deltagit aktivt i skolarbete som inbjuden författare i länder som USA, Taiwan, Korea, Singapore och Nya Zeeland. Jag har undervisat flera tusen 5-11-åringar om Sverige och om Lasse Sandbergs och mitt författarskap. I Nya Zeeland förstod jag varför Nya Zeeländska lärare som kommer hit och går på besök i skolan alltid frågar: "Men var finns böckerna?" I Nya Zeeland lär man barn att läsa med böcker. Från första dan läser 5-åringen böcker. I klassrummen finns hundratals böcker. Först och främst 8 och 16-sidiga nybörjarböcker. Roliga, färgrika och överraskande. Lärarna har många av dessa böcker i storformat, för så börjar alltid introduktionen av en ny bok för nybörjarna. Men i klassrummen finns också bilderböcker, barnböcker, poesi och faktaböcker och väggarna är överfulla av barnens vackert monterade texter och bilder. Skolbiblioteken är öppna hela dan och alla rektorer säger sig prioritera inköp av böcker.

Inte att undra på att Nya Zeeland innehar inofficiellt världsmästerskap i att lära barn läsa och att de vuxna i senaste statistiken anger läsning som nummer 1 bland sina fritidssysselsättningar. Om man som jag tror att fantasin är nyckeln till all inlärning, att det är fantasin som driver barnen att söka svar på sina frågor, då vill jag som författare göra allt vad jag kan för att skapa böcker som är roliga att läsa och som ger stimulans. För det är ju så här, att barn vill lära sig, vill kunna skapa egna berättelser och bilder, ta egna beslut och känna sig litet duktigare och starkare varje dag.

Ingen vuxen läser böcker om sport eller ekonomi utan att ha ett speciellt intresse för just det som står där. Ingen vuxen lägger ner tid på

en seg, tråkig, dålig bok. Det är likadant med barn. Böcker måste vara roliga, spännande, intressanta och därför lätta att läsa ända till slut. Många bibliotekarier minns kanske tiden då bilderboken inte användes på lågstadiet. Då barnen som börjat skolan bara skulle läsa textböcker och "få en ny identitet som skolbarn." Det var väl ungefär samtidigt som folksagan blev en barnfara. Bevare mig så mycken enfaldig trendighet som har huserat! På den tiden kunde det hända att nybörjaren pliktskyldigast lånade två tätskrivna barnböcker och en bilderbok "till min lillebror". En lillebror som bibliotekarien visste inte fanns.

I dag används bilderböcker och barnböcker som viktiga redskap bland nybörjarläsarna. Lasse Sandberg och jag får så många underbara vittnesmål om böckernas betydelse plus barnens egna bilder, böcker och foton från utställningar inspirerade av våra böcker.

Ge barnen resurser! Ge barnen verktyg! Boken är det viktigaste redskapet för att utveckla språk, tanke och känsla. Och språket ger makt och möjlighet att skapa.

När vi tillsammans vill skapa ett fredligt samhälle behövs alla resurser: tanke, känsla, språk och fantasi.

Ingen människa lär sig cykla utan cykel, ingen lär sig dyka utan vatten och ingen borde behöva lära sig läsa utan mängder av roliga, spännande böcker.

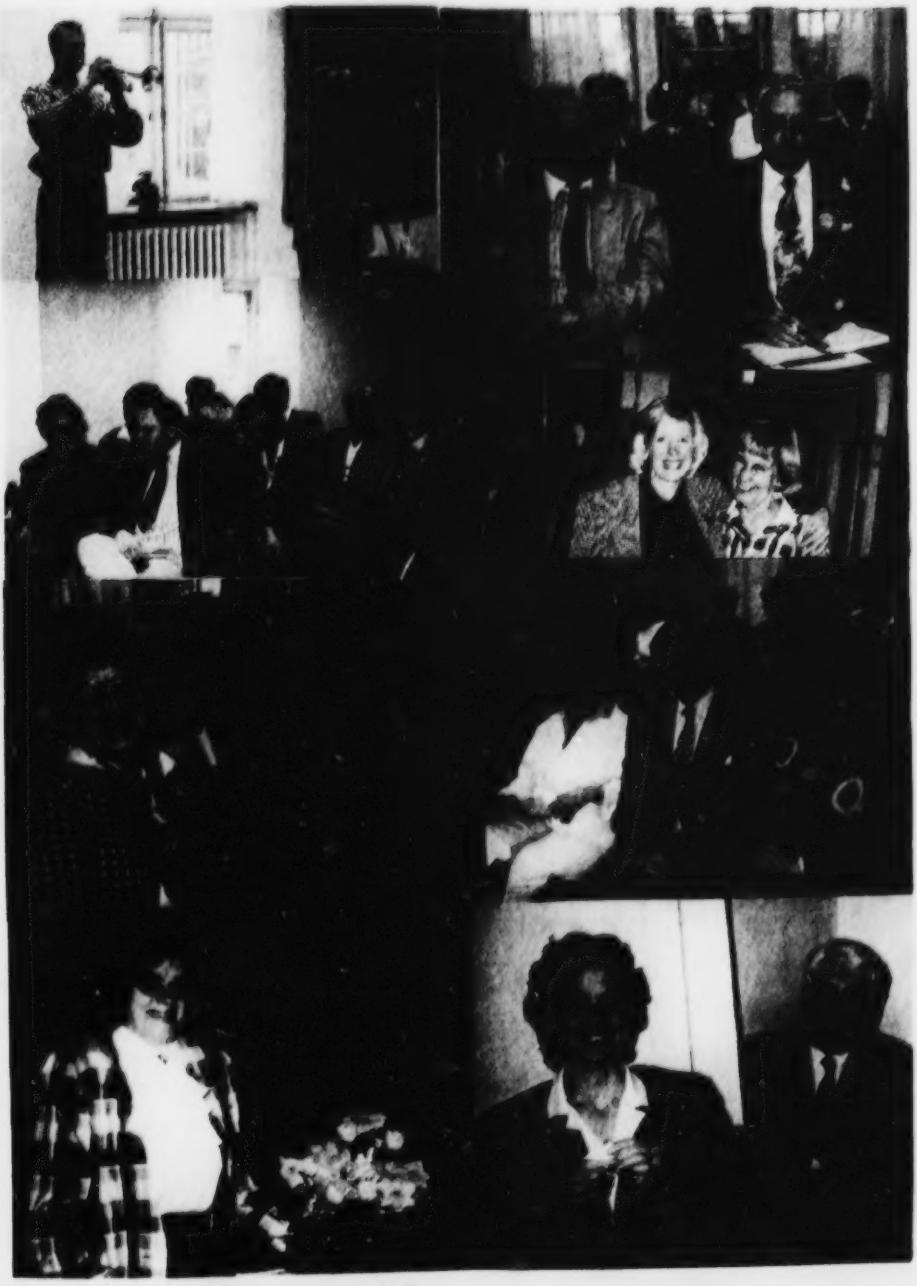

Foto: Annika Bengtner, Partille
Walter Lund, Norrköping
Monica Petersson, Linköping
Pia Wallenkrans, Billdal

LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET
EMIRs FRAMVÄXT

Läspedagogiska institutet EMIRs framväxt

Inledning

Nittiotalet inleddes med Förenta Nationernas proklamation av år 1990 som Läskunnighetens år. Runt om i världen togs initiativ i försök att bekämpa analfabetismen och vikten av goda läs- och skrivfärdigheter uppmärksammades. Antalet analfabeter i Sverige, dvs personer som inte kan läsa och skriva, är ringa. Antalet personer som har svårigheter att läsa och skriva är betydligt större. Uppskattningsvis har en halv miljon svenskar en läsförmåga som ligger under genomsnittet i åk 6.

Som en följd av den tekniska utvecklingen förändras vårt samhälle, vilket i sin tur lett till att kraven på goda läs- och skrivfärdigheter ökat och möjligheten att dölja brister inom detta område minskat. Den hjälp samhället givit har varit otillräcklig och i många fall inadekvat. I Sverige behöver vi inte göra några stora och kostsamma insatser för att bekämpa analfabetism. Vad vi behöver är att göra stora insatser för läs- och skrivhandikappade för att de skall fungera väl både yrkesmässigt och privat. De insatserna måste få kosta.

Funderingar över hur man skulle kunna angripa den uppkomna situationen på den svenska läs- och skrivfronten ledde till tanken på att försöka få till stånd en försöksverksamhet i form av ett läspedagogiskt institut. Inom institutet skulle utbildning i olika former om läs- och skrivsvårigheter ges. Barn och vuxna skulle kunna få sina svårigheter inom området utredda och behandlade. Forskning skulle knytas till verksamheten. Idén presenterades för bl a ledamöter av Riksdagens utbildningsutskott, medlemmar av Läskunnighetskommittén som av regeringen tillsatts för läskunnighetsåret 1990 samt representanter för Förbundet mot Läs- och Skrivsvårigheters verksamhet Skrivknuten. Gensvaren var positiva och i slutet av maj 1991 skrevs ett förslag betitlat Läspedagogiska Institutet (LPI) (se bil 1).

Representanter för Norrköpings kommun och Universitet i Linköping fann förslaget intressant och ville satsa på dess förverkligande. Av diskussionen som fördes framgick bl a att kommunen kunde åtaga sig att ställa lokaler till förfogande och universitetet att driva

kurser. Valet 1991 medförde ett skifte från socialdemokratisk till borgerlig kommunledning, vilket inte på något sätt förändrade intensiteten i kommunens strävan att förverkliga idén om ett läspedagogiskt institut. Som ett resultat av kommunens och universitetets gemensamma strävanden ställdes en ansökan om medel för att driva en försöksverksamhet i form av ett läspedagogiskt institut till Arvsfonden i december 1991 (se bil 2), vilket fick stöd av FMLS-Östergötland. Den politiker som från början och senare efter regimskiftet tillsammans med Arne Jonsson drev frågan var Kjell Norberg. Med tanke på den stora specialpedagogiska nedrustning, som pågår för närvarande i Sverige, är dessa politikers ställningstagande i fråga om åtgärder för elever med läs- och skrivsvårigheter både unikt och framsynt. De var eniga om att även om ett institut inte kom till stånd skulle man inom kommunen satsa på gruppen lässvaga barn genom att ge lärare en 20-poängsutbildning om läs- och skrivsvårigheter, så varje område skulle få tillgång till en expert. I juni 1992 startade den första 20-poängskursen i Sverige om läs- och skrivsvårigheter. För kursdeltagarna innebar starten att de tog del i ett symposium om Barns motorik, perception och läsinlärning. Symposiet inleddes med att regeringens expert i handikappfrågor Inger Claesson Wästberg i sitt tal lämnade besked om att regeringen beslutat anslå medel ur Allmänna arvsfonden till en treårig försöksverksamhet. Därmed blev kursdeltagarna pionjärer i dubbel bemärkelse dels som de första deltagarna i en 20-poängskurs om läs- och skrivsvårigheter i Sverige, dels som kursdeltagare vid Sveriges första läspedagogiska institut. Norrköpings kommun och Universitetet i Linköping kom därmed att inta en framträdande plats på den läspedagogiska kartan.

Läspedagogiska institutet EMIRs första verksamhetsår 1992/93

Personalförankring

Det officiella meddelandet att regeringen anslagit medel ur Allmänna arvsfonden för att driva en försöksverksamhet i form av ett läspedagogiskt institut (bil 3) startade ett intensivt arbete för att snarast möjligt kunna öppna institutet. Med anledning av att de olika parterna bakom försöksverksamhetens tillkomst gemensamt beslutat att arvsfondsmedlen skulle förvaltas av Universitetet i Linköping kom Institutionen för

pedagogik och psykologi (IPP) att utgöra basen för planeringsarbetet.

Två nödvändiga förutsättningar för att få till stånd försöksverksamheten var personal och lokaler. Från IPP:s sida anställdes lektor Britta Ericson som projektledare och speciallärare Inga-Stina Hallberg som utredare från 1 juli 1992. 30 november utökades personalen genom att Lars Hedby timanställdes.

Lokaler

Från projektledarens sida framställdes önskemål om att de lokaler kommunen ämnade ställa till förfogande skulle utgöras av en villa. Bakom önskemålet låg tanken att skolmiljö för många lässvaga barn och vuxna är förhatlig p g a tidigare misslyckanden i skolan. Det skulle underlätta för dem att söka hjälp i en miljö där de inte blev påminda om tidigare misslyckanden. Önskemålet möttes av förståelse och från kommunens sida presenterades tre förslag, bland dem den Hellmanska villan, som då inrymde en frisörskola. Då bättre lokaler över huvud taget inte torde kunna uppbringas togs med stor tacksamhet erbjudande att disponera den Hellmanska villan emot den 1 november 1992.

I oktober flyttade frisörskolan ut ur lokalerna, varefter dessa reparerades. Den 7 december 1992 var reparationen av lokalerna helt klar.

Utrustning

Under reparationstiden togs initiativ för att snarast möjligt efter det egentliga tillträdet få villan utrustad på lämpligt sätt för planerad verksamhet. Genom anslag, gåvor och dispositionsrätt har institutet under första verksamhetsåret lyckats utrusta två föreläsningssalar, ett samtalsrum, en expedition, två tjänsterum, ett forskarrum, ett bibliotek och ett rum för permanent utställning. Privatpersoner, firmor, institutioner, Norrköpings kommun och Universitetet i Linköping har bidragit till utrustningen, vilket har lett till att Läspedagogiska

institutet EMIR redan inom första verksamhetsåret kunde anses välutrustat. I bilaga 4 listas första verksamhetsårets donatorer. Ett varmt tack riktas till alla givare för värdefulla bidrag till institutets utrustning. I detta sammanhang riktas ett särskilt tack till professor Eve Malmquist vars donation givit institutet ett bibliotek vars samling av böcker rörande läsning torde vara unik för svenskt vidkommande.

Kontaktnät

I mitten av augusti (v 34) påbörjades det egentliga planeringsarbetet. Att bygga upp kontaktnät både lokalt, nationellt och internationellt ansågs nödvändigt. Enbart pedagogisk utredning vid svåra fall av läs- och skrivsvårigheter är ofta otillräcklig och bör kompletteras med utredning hos exempelvis logoped, ortoptist, optiker, sjukgymnast, neurolog och/eller barnpsykiater. I stället för att anställa logoped, ortoptist, neurolog m m ansågs en bättre lösning vara att utnyttja de resurser som finns att tillgå och kontakt har därför etablerats med tänkbara remissinstanser i Norrköping-Linköpingsområdet.

Uppbyggandet av ett rikstäckande kontaktnät har påbörjats för att få möjlighet till samarbete i frågor som berör läs- och skrivsvårigheter, underlätta institutets utveckling och kunna hänvisa hjälpsökande utanför Östergötland till instanser som ligger närmare hemorten. Av denna anledning har projektledaren besökt utredningsavdelningen vid Ågrenska hälsocentret för barn, Hovås och 5-10 teamet, Kärnsjukhuset, Skövde. Ett berikande samarbete har startats; likaså med representanter för motsvarande team vid Centralsjukhuset i Karlstad, Riksförbundet Hem och Skola och FMLS samt Skrivknuten, Stockholm.

För utbyte på forskarnivå har uppbyggnaden av ett internationellt kontaktnät ansetts viktigt och påbörjats. Prefekten vid IPP, Håkan Hult,

och projektledaren besökte i april 1993 Danmarks Pedagogiska Institut (DPI). Besöket ledde till ett betydelsefullt samarbete med DPI:s forskningsledare Mogens Jansen. Vidare har institutet kontakt med en av Bulgariens ledande läsmetodiker, Lilian Tchakarova samt Dr Fely Kaftandjeva, forskare, Universitetet i Sofia. De båda besökte EMIR i februari 1993 och föreläste om bulgariska läsmetoder. Kontakt upprätthålls också med International Reading Association, Newark, Delaware. Som följd därav kommer EMIR att gästas av Dr Susan Mandel-Glazer, President-elect i oktober 1993. Under våren har även en polsk delegation från Universitetet i Gdansk och en forskare från University of Missouri besökt institutet.

Utbildning
Fortbildning

Till den tidigare omnämnda kursen Läspedagogik med inriktning mot orsaker till och behandling av läs- och skrivsvårigheter, 20 poäng, sökte 31 Norrköpingslärare. Av 23 startande har en lämnat kursen av privata skäl. Kursen drivs på kvartsfart. Innehållet presenteras i bilaga 5. För att tillförsäkra kursen högsta möjliga kvalitet har den drivits med hjälp av experter utifrån. Av utvärderingar att döma har kursens hittillsvarande innehåll upplevts positivt av deltagarna. En ny 20-poängskurs har planerats. Den kommer att gå på tredjedelsfart och startar i september 1993.

Ytterligare en kurs Barn med läs- och skrivsvårigheter, 5 poäng har under året drivits i institutets regi. Även i detta fall har en ny kurs planerats. Den kommer att starta i oktober 1993 (bil 6).

Som ett led i strävan att förverkliga idén om ett läspedagogiskt institut startade IPP en serie symposier. Till det första symposiet anmälde sig fler än vad lokalerna tillät, varför symposiet om barns motorik, perception och läsning upprepades fem månader senare 93-06-11--12. Det

var vid detta tillfälle som Inger Claesson Wästberg, politisk sakkunnig i handikappfrågor, tillkännagav att regeringen anslagit medel ur Allmänna arvsfonden till försöksverksamheten Läspedagogiska Institutet. Därigenom blev de två följande och vid denna tidpunkt planerade symposierna Barns syn, perception och läsinlärning samt Barns tal, perception och läsinlärning en angelägenhet för Läspedagogiska Institutet. Nämnda symposier hölls i Linköping. Under första verksamhetsåret har ytterligare två symposier planerats och utannonserats och de kommer att hållas i Norrköping. Det första av dessa symposier Lässvårigheter i Familjen är ett resultat av den kontakt som byggts upp mellan EMIR och Utredningsverksamheten vid Ågrenska samt Riksförbundet Hem och Skola. Det andra symposiet Läs- och skrivsvårigheter på gymnasiet är likaledes en följd av en kontakt som byggts upp. I detta fall gäller det Ljungstedtska skolan i Linköping.

Under verksamhetsåret har även kommit ett flertal förfrågningar om medverkan vid studiedagar, konferenser och föreningsmöten. Av denna anledning har Britta Ericson och Inga-Stina Hallberg sammanlagt hållit 14 föreläsningar om läs- och skrivsvårigheter. Bland orter som besökts kan nämnas Borås (Bibliotekshögskolan), Gnesta (studiedag), Stockholm (Folkets Hus, konferens), Norrköping (Östergötlands Specialpedagogiska Förening).

Utredning
Behandling

Barn och vuxna som har svårt att läsa och skriva tror ofta att dessa svårigheter beror på att de inte är tillräckligt begåvade. Att visa upp sitt handikapp blir för dem att stämplas som "dum" och vanligen utvecklar de en mycket stor skicklighet i att dölja sitt handikapp. För de barn och vuxna som läser och skriver utan någon större svårighet kan det vara svårt att förstå att svårigheter att läsa eller skriva en text inte har med begåvning att göra. Det är av stor

vikt att de som kommer till EMIR för utredning och behandling möts som medmänniskor med respekt och utan förutfattade meningar om begåvning. Som ett led i försök till attitydförändring måste samtliga kursdeltagare underteckna en tystnadsförsäkran, där man förbinder sig att icke obehörigen yppa vad man erfarit om enskilds personliga förhållanden (se bil 7). Grundläggande förutsättningar för utredning och behandling i form av förhållningssätt såväl som lokaler torde kunna anses väl uppfyllda.

Kostnaden för utredning och behandling har under verksamhetsåret uppgått till 0 kr för den hjälpsökande. I de fall skolor har framställt önskemål om hjälp med utredning har de fått svara för resekostnad om utredningen medfört resor. Dessutom har krav ställts på skolorna. De skall ha gjort sitt yttersta för att hjälpa eleven att komma tillrätta med problemen. Att hjälpa skolor med svåra fall har ansetts riktigt, men däremot inte att överta skolans ansvar för elever med läs- och skrivsvårigheter.

I och med att institutet kunde bedriva verksamhet i Hellmanska villan började hjälpsökande att vända sig till institutet. De siffror som presenteras nedan berör således andra hälften av verksamhetsåret, dvs våren 1993.

Trettiosju förfrågningar om hjälp avseende läs- och skrivsvårigheter har inkommit till institutet under våren. Den geografiska spridningen är stor och sträcker sig från England till Östergötland. Av de 37 förfrågningarna berör 27 elever från grundskolans första klass till gymnasieskolan. Av dessa 27 elever har i 18 fall institutet kontaktats av elevs förälder, vanligen modern. Dessa föräldrar samt de 10 vuxna har kontaktat EMIR efter att ha läst tidningsartiklar, rekommenderats av anhöriga eller av representanter för FMLS.

Problemen har visserligen gällt läs- och skrivsvårigheter, men dessa har varit av skiftande natur. Utredningsförfarandet har därmed varierat från fall till fall. För föräldrar till tre skolelever har rådgivning per telefon varit tillräckligt. Utredning av övriga 24 skolelever visar att 14 elever hade någon form av talproblem och 13 elever någon form av synproblem och hos 8 elever förelåg motoriska problem. Om nämnda problem orsakat läs- och skrivsvårigheterna har ej i detta skede fastställts, men det förefaller inte orimligt att anta att problemen försvårat utvecklingen mot en god läs- och skrivförmåga. Det är vanligt förekommande att personer med läs- och skrivsvårigheter har dåligt självförtroende. Skoleleverna var i detta hänseende tyvärr inget undantag. Över hälften visade redan vid första samtalet dåligt självförtroende.

Beträffande åtgärder har vanligen åtgärdsprogram upprättats tillsammans med skolelev, lärare och föräldrar. I två fall har behandlingen handhafts av Läspedagogiska institutet. Ett fall har remitterats för medicinsk och barnpsykiatrisk utredning. (Genom att projektledaren är leg psykolog har detta varit möjligt.)

Även hos samtliga 10 vuxna var självförtroendet dåligt. Hos fem av dem förekom talproblem och i tre fall synproblem. De vuxnas kontakt med EMIR har lett till att fem av dem skrivits in på Komvux-Gruv-utbildning och en på folkhögskola, allmän linje. Två vuxna fortsätter sin utbildning - den ene på universitetet och den andra på komvux. Övriga arbetar.

Förekomsten av talproblem var något förvånande och har lett till tankar på att anställa en talpedagog eller logoped vid institutet för att underlätta utredningar.

Konsult-verksamhet

Ett flertal lärare har vänt sig till EMIR för att få råd om lämplig litteratur för att höja sin egen kunskapsnivå rörande läs- och skrivsvårigheter och om lämpliga böcker för barn med läs- och skrivsvårigheter.

Lärare med tjänst i Drevdagen har sökt sig till EMIR för att få råd om och utbildning i läsinlärning.

Inom Gnesta kommun har en arbetsgrupp tillsatts för att arbeta fram ett program i syfte att höja läsnivån i kommunen. Insatserna kommer bl a att beröra barnavårdscentraler, bibliotek, förskolor och övriga skolor. EMIR:s projektledare och delvis utredaren fungerar som handledare.

Ett team från Katrineholm bestående av läkare, psykolog, kurator och två speciallärare, har besökt EMIR för att diskutera framkomliga vägar för att öppna ett specialpedagogiskt resurscentrum.

I samma syfte har representanter för skolor i Nässjö sökt sig till EMIR. Som resultat kommer två Nässjölärare att börja på den 20-poängskurs om läs- och skrivsvårigheter som ges i EMIR:s regi hösten 1993.

EMIR har även besökts av en lärare från Österlen. Syftet med besöket var att få råd om tillvägagångssätt för att starta resurscentra.

Forskning

Den internationella såväl som den nationella forskningen om läs- och skrivsvårigheter har huvudsakligen varit inriktad på att utforska samband mellan en eller flera bakomliggande faktorer och nämnda svårigheter. Vad dessa forskningsresultat leder till i läsmetodiskt hänseende har förbigåtts med tystnad. Beslut har därför fattats om att tillskriva ett dussintal väl kända läsforskare och be dem skriva var sin ar-

tikel om egna forskningsresultat och konsekvensen för behandling. Inbjudan kommer att utsändas i augusti. Om tillräckligt många artiklar inkommer utges boken hösten 1994 på förlag med internationell räckvidd. Boken kommer troligen att utges både i en engelskspråkig och en svenskspråkig version. För redaktörskapet svarar docent Jerker Rönnberg och EMIR:s projektledare Britta Ericson.

Läspedagogiska institutet har erbjudits rätten till Rickard Lindahls högläsningsprov. Erbjudandet har ännu inte accepterats. Viss tveksamhet råder med tanke på att distributionen av proven kommer att vara personalkrävande. Institutet kommer emellertid att stå för en normering av proven enligt en niogradig skala för åk 1-6 och eventuellt åk 7-9.

En förfrågan har kommit från psykolog Eva Isberg och speciallärare Gunnar Fransson, Kärnsjukhuset, Skövde om att få knyta ett forskningsprojekt till institutet. Syftet är att utveckla och konstruera en metod för diagnostisering och funktionsbeskrivning av barn, där föräldrar och lärare från början är involverade i processen. Projektet i sig är mycket intressant. Det bygger delvis på professor M. Levins och professor R. Simeonssons forskning. Båda är knutna till University of North Carolina, Chapel Hill. För EMIR:s del kommer projektet att leda till ett samarbete med University of North Carolina. Medel för att genomföra projektet kommer att sökas hösten 1993.

Ytterligare en förfrågan om att knyta ett forskningsprojekt till EMIR har kommit från Kärnsjukhuset. Under en treårsperiod har centrala 5-10 teamet i Skaraborgs län undersökt, diagnostiserat och föreslagit åtgärder för sammanlagt 40 barn med svårigheter inom motorik, perception och koncentration. En uppföljning av hur av teamet föreslagna åtgärder uppfattats och

efterföljts planeras. Uppföljningen önskas utformas i samarbete med EMIR för att utmynna i någon form av rapport. Diskussionerna om projektet är ännu ej slutförda.

Övrigt

På initiativ från EMIR samlades en grupp pedagoger i Norrköping 93-05-27--28 för att förutsättningslöst kartlägga behov som föreligger inom läsningens och skrivningens områden samt kartlägga vilka behov som var möjliga att möta. En förteckning över närvarande och deras synpunkter i sammanfattning lämnas i bilaga 8. Förteckningen har överlämnats till Skolverket i samband med en muntlig redogörelse. Som en följd av kartläggningen har EMIR hos Skolverket ansökt om medel för att genomföra en inventering av vad som finns att tillgå inom läs- och skrivområdet på kommunal och landstingsnivå.

Även behov av diagnostiska instrument framkom. Vare sig instrumenten är enkla eller komplicerade behövs utbildning för att kunna hantera dem på ett adekvat sätt. En kurs om hantering av diagnostiska instrument, 5 poäng kommer av nämnda anledning att planeras och genomföras i samarbete med Utredningsenheten vid Ågrenska hälsocentret för barn.

Vuxna liksom många barn med läs- och skrivsvårigheter har ofta en svårläst handstil. Några vuxna som sökt sig till EMIR har uttryckt önskemål om att få gå på handstilskurs. Under våren 1993 höll EMIR öppet varannan tisdag kl 17.00 - 19.00 för att personer med läs- och skrivsvårigheter, som behövde författa en skrivelse, fylla i en blankett eller skriva ett brev skulle kunna få hjälp. Till en början var dessa skrivarkvällar inte välbesökta, men när skrivarkvällarna ändrade karaktär och blev handstilsträningskvällar har en grupp om sju vuxna varit trogna gäster.

Under våren har kontakt tagits med några författare. Tanken har varit att försöka ordna författaraftnar i institutets regi. Gensvaren från författarna har varit mycket positiva. På försök kommer tre författaraftnar att hållas under 1993/94. Barnboksförfattare Inger Sandberg inleder serien den 22 november 1993. Datum för författarna Dan Mellin och Torbjörn Lundgrens framträdande är ännu inte satt.

Slutligen kan nämnas att under tiden 93-01-14 - 06-22 har enligt institutets gästbok 225 personer besökt EMIR.

BILAGOR

LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET (LPI)

Den tekniska utvecklingen som i rask takt förändrar vårt samhälle medför ökade krav på god läs- och skrivförmåga. Ju större dessa krav blir, desto svårare får individer med detta handikapp att fungera väl både yrkesmässigt och privat. Under 80-talet har utvecklingen lett till att möjligheten att dölja sitt handikapp minskat vilket medfört att allt fler söker hjälp för att komma till rätta med sina läs- och skrivsvårigheter. Den hjälp samhället ger är otillräcklig och i många fall inadekvat. Av denna anledning börjar nu hjälp erbjudas i privat regi för en kostnad upp till 500 kr per timme (april 1991), vilket egentligen är en följd av att skolan inte klarat den grundläggande uppgiften att lära barn läsa och skriva. För att vända utvecklingen behöver lärare utbildas så att de på ett adekvat sätt kan hjälpa barn och vuxna med läs- och skrivsvårigheter. En sådan utbildning skulle kunna komma till stånd genom inrättande av ett läspedagogiskt institut enligt följande modell.

A	Utbildning	Utredning	D
B	Fortbildning	Behandling	E
C	Konsultverksamhet	Forskning	F

Figur 1: Verksamhetens omfattning vid Läspedagogiska Institutet (LPI).

I ett fullständigt utbyggt LPI bör verksamheten omfatta de i fig 1 angivna delarna. Det är emellertid orealistiskt att redan från starten ha samtliga verksamhetsdelar i funktion. Ett institut av detta slag bör byggas upp i etapper för att vid tidpunkten för avslutad utbyggnad kunna ge maximal effekt.

Som startpunkt i uppbyggnadsarbetet bör en läspedagogisk utbildning komma till stånd, bl a för att skapa en pool ur vilken framtida personal skulle kunna rekryteras. Den läspedagogiska utbild-

ningen bör om möjligt bedrivas som en försöksverksamhet omfattande i tid 20 v. Målgruppen utgörs av lärare som undervisar i svenska inom grundskola, gymnasium, grundvux och komvux (ex lågstadielärare, speciallärare, ämneslärare) och som har för avsikt att efter utbildningen undervisa barn eller vuxna med läs- och skrivproblem. Kvalitetsmässigt bör utbildningen ligga på universitetsnivå och ge 20 p inom ämnesområdet specialpedagogik alt pedagogik. Utbildningens innehåll presenteras kortfattat nedan.

A. Utbildning

Den läspedagogiska utbildningen om 20 p omfattar en teoretisk och en praktisk del. Att uppleva att man läser och skriver sämre än klasskamraterna under skolåren leder vanligen till en aversion mot lärare och det skolan representerar samt en känsla av att vara underlägsen vilket medför ett psykiskt lidande av handikappande slag om inte problematiken bearbetas. I detta ljus blir praktikdelen ett mycket viktigt inslag i utbildningen. Den bör ske under kvalificerad handledning för att rusta den blivande läspedagogen så att denne kan möta den lässvage med respekt och medkänsla och inom ramen för ett professionellt förhållningssätt vidta adekvata åtgärder. Om adekvata åtgärder skall kunna vidtagas behöver läspedagogen även goda kunskaper om faktorer som kan orsaka eller bidraga till läs- och skrivsvårigheter, diagnostiska förfaringssätt samt olika läsmetoder. De faktorer som kan leda till läs- och skrivsvårigheter är inte alltid av pedagogisk art. Därför är det av vikt att läspedagogen har god kännedom om andra instanser i samhället av betydelse för diagnos och behandling som exempelvis barnpsykiatrisk verksamhet, barnmedicin, barnhabilitering, socialvården m m. Slutligen bör en del av utbildningen ägnas åt beteendevetenskapliga metoder och genomförande av ett mindre arbete av vetenskaplig karaktär.

Förslagsvis kan utbildningen omfattande 20 p fördelas på fyra 5 p-kurser vars innehåll kortfattat redovisas i fig 2.

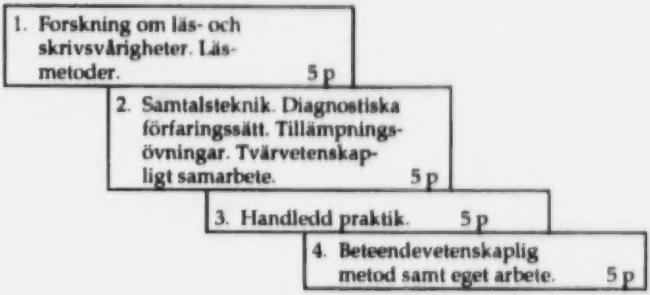
1. Forskning om läs- och skrivsvårigheter. Läsmetoder. 5 p
2. Samtalsteknik. Diagnostiska förfaringssätt. Tillämpningsövningar. Tvärvetenskapligt samarbete. 5 p
3. Handledd praktik. 5 p
4. Beteendevetenskaplig metod samt eget arbete. 5 p

Figur 2: Innehållet i läspedagogisk utbildning 20 p fördelat på avsnitt om 5 p.

B. Fortbildning

Den verksamhet som sedan 1986 bedrivits inom Skrivknutens ram har tydligt visat att behov av fortbildning föreligger inom speciallärarkåren avseende pedagogisk behandling av barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter. Institutet bör därför tilldelas resurser så att möjlighet ges att lösgöra personal för fortbildningsuppdrag.

C. Konsultverksamhet

Erfarenheter från Skrivknutens arbete visar även att behovet av konsulter är mycket stort. Personer med läs- och skrivsvårigheter, anhöriga och skolpersonal söker sig till Skrivknuten med önskan om omedelbar hjälp. För att möta detta behov borde konsultverksamhet startas på ett flertal platser i landet och utgöra en självklar del av verksamheten vid LPI.

Som tidigare framhållits bör som startpunkt i uppbyggnadsarbetet av LPI en läspedagogisk utbildning komma till stånd. Det vore av synnerligen stort värde om även konsultverksamhet kunde bedrivas från starten, vilket skulle kunna vara möjligt om Skrivknutens verksamhet överfördes till LPI. Hittills har SÖ anslagit medel för täckande av löner till personal vid Skrivknuten. Utbetalning av medel har skett till Förbundet Mot Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS) som därmed iklätts arbetsgivarens roll. Efter SÖ:s nedläggning 1991-06-30 kommer dessa utbetalningar att handhavas av Statens Institut för Handikappfrågor (SIH). Om Skrivknutens personal ställer sig positiv till ett överförande av verksamheten till LPI vore det en fördel om LPI även fungerar som arbetsgivare, vilket skulle

underlätta strävanden att på bästa sätt ta till vara den samlade erfarenheten och kunskapen utifrån Skrivknutens hittillsvarande verksamhet. Om Skrivknutens verksamhet överförs till LPI skulle som exempel studerande inom utbildningstidens ram kunna erbjudas handledd praktik i konsultverksamhet, vilket skulle vara av betydelse för den studerande med tanke på framtida yrkesutövande. Det betyder även att fler hjälpsökande skulle kunna mottagas utan att kostnaden ökar.

D. Utredning och E. Behandling

Den hittillsvarande forskningen har visat att en mängd faktorer antingen enskilt eller i samverkan leder till läs- och/eller skrivsvårigheter. Om bakomliggande faktorer kan spåras ökar möjligheten att komma till rätta med läs- och skrivsvårigheterna. Om man dessutom känner till hur svårigheterna kommer till uttryck vid läsning och skrivning torde adekvata åtgärder kunna vidtagas. En utredningsavdelning inom LPI skulle inte bara vara den läs- och skrivsvage till gagn utan även ge en möjlighet att pröva ut instrument lämpliga för bruk inom grundskola och gymnasier samt ge tillfälle till träning avseende diagnostiska hjälpmedel/instrument för de studerande vid LPI. Det bör emellertid stå klart att skolans uppgift är att lära barn läsa och skriva. Utredningsavdelningen bör därför endast ta emot sådana elever där skolans åtgärder misslyckats och man uttömt alla resurser. Tjänster som bör inrättas för en fullt utbyggd utredningsavdelning är 2 pedagogikassistenttjänster, 1 psykologtjänst och 1 kuratorstjänst. Givetvis vore det av värde om även andra tjänster inrättades ex för barnpsykiater, logoped m m men det torde vara mer realistiskt att bygga upp ett samarbete med institutioner där sådana tjänster redan finns.

På sikt bör också en behandlingsavdelning inrättas som kan mottaga barn och vuxna för behandling omfattande 1 tim/vecka till läsårsvis. För att skolungdom skall få möjlighet att föreskrivas behandling krävs som ovan att skolans resurser är uttömda. Med inrättande av en behandlingsavdelning kan de studerandes praktiktjänstgöring delvis knytas direkt till LPI. Vidare ger en behandlingsavdelning rika möjligheter att utpröva metoder. Ur forskningssynpunkt är både behandlings- och utredningsavdelningen av stort värde.

F. Forskning

Under 50-talet presenterades några svenska forskningsrapporter som rönt internationell uppmärksamhet (Hallgren 1950, Malmquist 1958) och intresset för problemen kring läs- och skrivsvårigheter var vid denna tid stort inom den obligatoriska skolans lärarkår. Efter 50-talet har visserligen några avhandlingar sett dagens ljus men inte någon forskningsrapport har rönt internationell uppmärksamhet som ovan nämnda. Inom skolan har intresset för läs- och skrivproblematiken under senare delen av 70-talet och 80-talet huvudsakligen kommit till uttryck i form av en strid om läsmetoder. Genom specialklassernas avskaffande 1978 ställs många lärare inför uppgiften att inom den vanliga klassens ram undervisa barn med läs- och skrivsvårigheter något som läraren vanligen inte har utbildning för. Detta förhållande samt nämnda metodstrid har bidragit till att många lärare blivit osäkra i sin yrkesutövning och frågar sig hur går man tillväga för att reducera läs- och skrivsvårigheter. I förhållande till många andra länder har forskning som berör läs- och skrivsvårigheter varit sparsam i Sverige. Det är av stor vikt att detta område belyses genom forskning och det är av synnerligen stor vikt att de problemområden som blir föremål för forskning är anknutna till undervisningen så att den kan föras framåt. Om en utrednings- och en behandlingsavdelning förs till institutet skulle ypperliga tillfällen föreligga för insamling av data. Det vore beklagligt om inte denna möjlighet till forskning togs tillvara.

Universitetsanknytning

Eftersom den utbildning som ges vid LPI är avsedd att ge 20 poäng inom ämnesområdet pedagogik alternativt specialpedagogik är det nödvändigt att utbildningen knyts till ett universitet eller högskola. Skrivknutens tillkomst baserar sig på tanken att skapa ett permanent forum för pedagogisk utveckling, lärarfortbildning och dit personer med läs- och skrivsvårigheter kunde vända sig för hjälp och stöd, som fötts genom diskussioner med representanter för utbildningsradion, fortbildningsavdelningen vid Linköpings universitet och FMLS. Det permanenta forum som nämnda representanter tänkte sig torde kunna anses förverkligat i och med inrättandet av ett läspedagogiskt institut. Med tanke på att Universitetet i Linköping tidigare varit intresserat av verksamhet liknande LPI:s förefaller en anslutning till nämnda universitet inte orimlig. Dessutom föreligger redan planer på att anordna läspedagogiskt orienterade kurser för skolpersonal. Ur forskningssynpunkt är även Universite-

tet i Linköping av intresse. Där pågår handikappforskning (under ledning av docent Jerker Rönnberg) med viss anknytning till läsning.

Ett annat alternativ är att vända sig till Högskolan för lärarutbildning i Stockholm som till skillnad från Universitetet i Linköping driver specialpedagogisk utbildning. Där pågår även forskning bl a rörande läsning (Bo Sundblad). Om där pågår någon handikappforskning som likt den i Linköping rönt tilltro och uppskattning av forskare vid andra universitet är mig ej bekant.

Stockholm 1991-05-20

Britta Ericson
Sjösavägen 89
124 37 Bandhagen

Tel 08-99 76 87 (bost)
013-28 21 57 (arb)

Bilaga 2

Norrköpings kommun
Universitetet i Linköping

1991-12-20

Dnr 6120
ULi Dnr 3115/91
A 120

Allmänna arvsforden
Socialdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Angående försöksverksamhet inom handikappområdet läs- och skrivsvårigheter

I samband med firandet av Läskunnighetens dag den 8 september 1990 i Stockholms konserthus meddelade dåvarande socialministern Bengt Lindqvist att staten anslagit medel till handikapporganisationer och bland dem Förbundet mot Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS). Från 1990 räknas således läs- och skrivsvårigheter som ett handikapp. Nämnda handikapp drabbar mellan 5 och 8 procent av alla barn och utgör ett allvarligt hinder i utbildning, arbetsliv och social gemenskap.

Den tekniska utvecklingen som i rask takt förändrar samhället medför ökade krav på god läs och skrivförmåga. Under 80-talet har utvecklingen lett till att möjligheterna att dölja sitt handikapp minskat, vilket medfört att allt fler söker hjälp för att komma tillrätta med dessa svårigheter. Den hjälp samhället ger är otillräcklig och i flera fall inadekvat. Statens institut för handikappfrågor (SIH) har nyligen genomfört en enkätundersökning. Samtliga lärarutbildningar tillfrågades om vilka utbildningsinsatser som görs speciellt inriktade på området grava läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Slutsatsen är att "situationen för elever (barn och vuxna) med grava läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är nu så illa att radikala åtgärder måste vidtas. Undersökningen visar att lärarna genom sin grundutbildning eller sin fortbildning inte ges förutsättningar att undervisa dessa elever".

I försök att ändra den nuvarande situationen har universitetet i Linköping arbetat fram en modell för koncentrerad läspedagogisk verksamhet (bilaga 1). I bilagan används som arbetsnamn för modellen Läspedagogiska institutet (LPI). Nämnda modell omfattar Utbildning (20 poäng) och Fortbildning (kortare kurser) med inriktning på läs- och skrivsvårigheter för lärare, Konsultverksamhet, Utredning och Behandling av läs- och skrivsvårigheter hos barn och vuxna samt Forskning.

Denna modell skulle kunna vara grund för en försöksverksamhet vars syfte är sexfaldigt, nämligen

att söka utbildningsformer som leder till att den blivande läspedagogen kan möta den lässvage med respekt och medkänsla inom ramen för ett professionellt förhållningssätt

att söka utveckla och utpröva diagnostiska instrument avseende läs- och skrivsvårigheter

att samla kunskap om olika pedagogiska behandlingsmetoder

att undersöka förekomsten av läs- och skrivsvårigheter i olika åldersgrupper samt kartlägga bidragande faktorer

att kartlägga behovet av tvärvetenskapligt samarbete i samband med fall av läs- och skrivsvårigheter

att kartlägga behovet av information och stöd till föräldrar vars barn har läs- och skrivsvårigheter.

En försöksverksamhet omfattande en period av tre år skulle ge möjlighet att samla sådan kunskap att läs- och skrivsvaga barn, ungdomar och vuxna skulle kunna erhålla sådan hjälp och stöd att procenten individer med detta handikapp väsentligt minskade.

För att få till stånd en försöksverksamhet har universitetet i Linköping och Norrköpings kommun haft överläggningar om ett samarbete. Vi föreslår att försöksverksamheten lokaliseras till Norrköping. Kommunen erbjuder sig att ställa lämpliga lokaler till förfogande och att på andra sätt stödja verksamheten. Dessutom har universitetet ett utvecklat samarbete med Förbundet mot Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS) och deras verksamhet i Norrköping samt med Skrivknuten i Stockholm. Vidare finns inom universitetet en bred kompetens inom läs- och skrivområdet och från universitetets sida kan man svara för en 20 poängs utbildning med inriktning mot läs- och skrivsvårigheter. Till hösten 1992 planeras en sådan utbildning för skolpersonal i Norrköping.

En försöksverksamhet med den breda och omfattande verksamhet som skisserats i denna ansökan är något nytt för landet. För att få möjlighet att genomföra försöket på en så bred basis som möjligt ansöker vi om medel för att driva försöksverksamheten under tre år.

Under 1992/93 planeras, organiseras och startas försöksverksamheten. För detta behövs medel motsvarande 1,5 lektorstjänst samt vissa kringkostnader (resor, förbrukningsmaterial, telefon, sekreterarservice) = 758 000 kr. För att driva verksamheten under ytterligare två år behövs årligen 2,5 miljon kr för att täcka kostnader för löner till verksamhetsansvarig samt diagnostiserande och behandlande personal (motsvarande tre lektorstjänster) + forskning, halvtids sekreterare, medel för resor och kringkostnader.

Eftersom försöksverksamheten är unik och skulle kunna komma att permanentas och därvid utgöra en kostnad för staten bör verksamheten utvärderas av någon helt fristående extern utvärderare. Kostnaden för denna utvärdering kan beräknas till 200 000 kr motsvarande kostnader för fyra månaders arbete samt kostnader för resor, rapportutskrift och tryckning.

Som ovan nämnts ansvarar Norrköpings kommun för lokalkostnader och universitetet i Linköping för kostnader som berör 20 poängs utbildning med inriktning på läs- och skrivsvårigheter.

För att starta och driva försöksverksamheten under tre år enligt ovan framställda förslag behövs utöver universitetets i Linköping och Norrköpings kommuns satsningar ett anslag på totalt 5 958 000 kr. Vi anhåller om att Allmänna Arvsfonden tilldelar universitetet i Linköping, instituitonen för pedagogik och psykologi 5 958 000 kr för försöksverksamhet inom handikappområdet läs och skrivsvårigheter.

Vi hoppas på en välvillig behandling av vår ansökan. Skulle den beviljas, vore vi tacksamma att få beloppet utbetalt på årlig basis enligt förslag i budgetplanen bilaga 2.

För Norrköpings kommun

Arne Jonsson
kommunalråd

Kjell Norberg
skolstyrelsens ordf

För universitetet i Linköping

Edgar Almén
utbildningsledare

Britta Ericson
lektor i pedagogik

Bilagor: Utdrag ur förslag "Läspedagogiska institutet"
Budget

Bilaga 3

SOCIAL-
DEPARTEMENTET

REGERINGSBESLUT 28

1992-06-11 S92/334/Ha (delvis)

1992-06-29
Dnr 184-91/92
Expl 81.18

Universitetet i Linköping
Institutionen för pedagogik
och psykologi
581 83 LINKÖPING

Stöd ur Allmänna arvsfonden till Universitetet i Linköping m.fl. för försöksverksamhet inom handikappområdet läs- och skrivsvårigheter
Projektnr. 246

Med anledning av en av Universitetet i Linköping, Norrköpings kommun och Föreningen för läs- och skrivsvårigheter (FMLS) i Östergötland gjord ansökan beviljar regeringen universitetet stöd ur Allmänna arvsfonden med tvåhundratusen kronor för försöksverksamhet inom handikappområdet läs- och skrivsvårigheter. Beloppet avser de tre första månaderna av ett projekt som beräknas pågå under tre år.

Beviljat belopp skall rekvireras från Kammarkollegiet. Belopp som inte rekvireras inom ett år från beslutsdatum, återgår till fonden. Belopp som inte förbrukas skall återbetalas till Kammarkollegiet.

Universitetet skall i samband med ansökan för det andra året av projektet, dock senast den 1 oktober 1993 lämna Allmänna arvsfonden, Socialdepartementet redogörelse för försöksverksamheten och räkenskapssammandrag rörande kostnaderna för ändamålet.

På regeringens vägnar

Bengt Westerberg

Gunhild Malmqvist

Postadress
103 33 STOCKHOLM

Gatuadress
Fredsgatan 33

Telefon
08-763 10 00

Telex
11661 Inredep S

Telefax
08-723 11 91

Gåvor

Privatpersoner

Einar & Irene Andersson, Kil
Annika Bengtner, Partille
Britta Ericson, Bandhagen
Emma M Eriksson, Karlstad
Inga-Stina Hallberg, Danderyd
Kerstin Hedby, Gryt
Git Kartell, Johanneshov
Gunnel Larsson-Svärd, Norrköping
Arnold & Hervor Läckström
Eve Malmquist
Birgitta Ulvhammar
Pia Wallenkrans

Organisationer

Norrköpings kommun
- Mimer
- Planeringsenheten
- Näringslivsenheten

Ljungstedtska skolan, Linköping
RiksSCIRA
Statens Psykologisk-Pedagogiska Bibliotek, Stockholm
Universitetet i Linköping
- Institutionen för förskollärarutbildning
- Institutionen för lärarutbildning
- Institutionen för pedagogik och psykologi

Utredningsenheten, Ågrenska hälsocentret för barn, Hovås

Företag

Almqvist & Wiksell AB
Bokförlaget HEGAS
Data Center
Esselte Studium
Fonema
Kassettbok AB
Liber Utbildningsförlaget
LL Förlaget
Läromedelsgruppen

Natur och Kultur
Psykologiförlaget
Rabén och Sjögren
SICA
Specialpedagogik Förlaget
Stiftelsen Stora Sköndal
Studentlitteratur
Svenska IBM AB
Weibulls Garden Center
Vår Skola Förlag AB

Bilaga 5

KURSPLAN

Dnr 141/92
E 260

Läspedagogik med inriktning mot orsaker till och behandling av läs- och skrivsvårigheter, 20 poäng

(Course on Pedagogy of Reading focused on causes and treatment of reading and writing disabilities)

Kurskod:XPE009

Fastställd av Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning 1992-04-29

1 SYFTE

Kursen syftar till att utveckla kunskaper hos deltagarna om orsaker till och behandling av läs- och skrivsvårigheter med utgångspunkt från aktuell forskning och från analyser av praktiska tillämpningsövningar. Kursen skall även ge kunskaper i elementära beteendevetenskapliga metoder samt ge deltagarna kunskaper att själva planera och genomföra fördjupningsarbeten.

2 HUVUDSAKLIGT INNEHÅLL

- Forskning om läs- och skrivsvårigheter samt läsmetoder, 5 poäng

  Inom avsnittets ram behandlas följande moment:
  - Läskunnighetens framväxt i Sverige
  - Forskning om läs- och skrivsvårigheter i ett internationellt perspektiv
  - Senare forskning om motorik, syn, tal och emotionell störning i relation till läs- och skrivsvårigheter
  - Läsmetoder i relation till stavningsförmåga
  - I Sverige använda läsmetoder under 1900-talet

- Diagnostiska förfaringssätt och tvärvetenskapligt samarbete, 5 poäng

  Inom detta avsnitts ram behandlas följande moment:
  - Samtalsteknik med tillämpningsövningar
  - Diagnostiska läs- och skrivprov samt tillämpningsövningar
  - Pedagogen i samarbete med pediatriker, psykiater, psykolog, oftalmolog/ortoptist/optiker, neurolog, logoped m fl

- Handledd praktik, 5 poäng

  Inom avsnittets ram skall den studerande diagnostisera samt behandla efter att själv ha lagt upp ett behandlingsprogram, barn och vuxna med läs- och skrivsvårigheter samt skriftligen redogöra för varje fall.

- Elementär beteendevetenskaplig metodik samt eget arbete, 5 poäng

  Inom detta avsnitt ges grundläggande kunskaper i beteendevetenskaplig metodik i syfte att underlätta tillägnandet av vetenskaplig litteratur samt för att kunna initiera och genomföra mindre projektarbeten. Följande moment behandlas:
  - Vetenskap, forskning och forskningsprocess
  - Tekniker för att samla information
  - Kvantitativ och kvalitativ bearbetning
  - Rapportering

  Efter genomgång av ovan anförda genomför deltagarna enskilt eller i grupp ett fördjupningsarbete som bör anknyta till någon av de frågeställningar som behandlats under kursen.

3 FÖRESKRIFTER OM KRAV PÅ FÖRKUNSKAPER

För tillträde till kursen krävs allmän behörighet samt genomgången lärarutbildning.

4 UNDERVISNING OCH EXAMINATION

4.1 Undervisning

Undervisningen bygger på föreläsningar, gruppövningar, enskilt arbete, handledning samt studiebesök. Undervisningen är obligatorisk.

4.2 Examination

Skriftlig och muntlig tentamen, redovisning av tillämpningsuppgifter samt fördjupningsarbete.

För studerande som ej blivit godkänd vid ordinarie provtillfälle erbjuds tillfälle att delta i extra prov.

Studerande som har underkänts två gånger i prov för viss kurs eller visst moment har rätt att begära att annan lärare utses för att bestämma betyg för henne/honom.

Den som har godkänts i prov får ej delta i förnyat prov för högre betyg.

4.3 Betyg

På kursen ges betygen väl godkänd, godkänd eller underkänd.

4.4 Utbildningsbevis

Utbildningsbevis utfärdas av rektorsämbetet för godkänd kurs.

För studerande som inte uppfyller de allmänna och särskilda behörighetsvillkoren utfärdas intyg över genomgången kurs.

5 LITTERATUR

Enligt bilaga som finns på institutionen för pedagogik och psykologi.

KURSPLAN

Bilaga 6

Dnr 709/93
E 260

BARN MED LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER, 5 poäng

Kurskod LLH107

Fastställd av Utbildnings- och forskningsnämndens för lärarutbildning Barnomsorgsutskott 1992-09-10, reviderad 1993-06-03

1 SYFTE

Kursen riktar sig till lärare inom barnomsorg och skola och avser att hos den studerande utveckla

- kunskap om bidragande orsaker till läs- och skrivsvårigheter utifrån aktuella forskningsresultat
- grundläggande kunskaper om diagnostiska och metodiska förfaringssätt

2 HUVUDSAKLIGT INNEHÅLL

Forskning om läs- och skrivsvårigheter i ett internationellt perspektiv
Läskunnighetens framväxt i Sverige
Läsmetoder och dess relation till stavningsförmåga
Diagnostiska förfaringssätt
Påverkan i vardagsliv av brister i läs- och skrivförmåga

3 UNDERVISNING

Föreläsningar, grupparbete, diskussioner, seminarier.

4 FÖRKUNSKAPSKRAV

Allmän behörighet för högskolestudier. Låg- och mellanstadielärare, förskollärare, fritidspedagog (motsvarande).

5 EXAMINATION

Deltagande i gruppövningar och litteraturseminarier är obligatoriskt. Bedömning av de studerande sker fortlöpande i såväl skriftliga som muntliga examinationer, i litteraturseminarier.

6 BETYG

Som betyg används något av uttrycken Godkänd och Underkänd.

7 KURSBEVIS

Kursbevis utfärdas för godkänd kurs efter begäran av den studerande.

8 KURSLITTERATUR

Fastställs av för kursen ansvarig institution.

9 KURSENS ANORDNANDE

Kursen anordnas i samverkan med 5 poängs delkurs i fristående kurs Specialpedagogik för barnpedagoger, 20 poäng (kurskod LLH061). Den fristående kursens övergripande syften gäller också för här beskriven kurs.

Kurskod LLH107

INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
OCH PSYKOLOGI
DEPARTEMENT OF EDUCATION
AND PSYCHOLOGY

Bilaga 7

Läspedagogik med inriktning mot
orsaker till och behandling av
läs- och skrivsvårigheter, 20 p

TYSTNADSFÖRSÄKRAN

Jag förbinder mig härmed på heder och samvete att icke- under utbildningstiden eller senare - obehörigen yppa sådant som jag i samband med min läspedagogiska utbildning, t ex under praktik- och studiebesök, erfarit om enskilds personliga förhållanden.

Norrköping den

Linköping University
Department of Education
and Psychology
S-581 83 Linköping, Sweden

Postadress
Universitetet i Linköping
581 83 Linköping

Telefon
013-28 10 00
Phone
+46 13 28 10 00

Telefax
013-28 21 45
Fax
+46 13 28 21 45

MINNESANTECKNINGAR FRÅN SAMMANTRÄDE PÅ LÄSPEDAGOGISKA INSTITUTET, EMIR, 930527-28

Närvarande 930527-28: Ester Stadler, Dyslexicentrum, Stockholm, Pia Wallenkrans, Ågrenska Hälsocentret, Hovås, Elisabeth Miske, Centrallasarettet, Karlstad (per telefon), Clary Andersson, EMIR, Norrköping, Britta Ericson, EMIR, Norrköping.
Närvarande 930527: Kerstin Hedby-Tägtström, Norrköpings kommun, Britt-Marie Lexung, enhetschef, Norrköping, Inga-Stina Hallberg, EMIR, Norrköping samt Lars Hedby, EMIR, Norrköping.

Sammanträdets syfte:
Att förutsättningslöst kartlägga behov som föreligger inom läsningens och skrivningens område.
Att kartlägga vilka behov vi skulle kunna möta.

Sammanfattande synpunkter:

Behov:

Adekvat lärarutbildning
Samtliga deltagare var överens om att den nuvarande specialpedagogiska utbildningen liksom lärarutbildningen vad avser läs- och skrivsvårigheter ej är tillfyllest. Oron över vad som händer barnen av denna anledning är väl befogad.

Läs- och skrivexperter
En lärare som är väl förtrogen med läs- och skrivsvårigheter bör finnas på varje skola. Denna person skulle kunna göra utredningar av läs- och skrivsvårigheter och även handleda kollegor.

Någon person i varje kommun bör ha huvudansvaret för frågor och problem som rör läs- och skrivsvårigheter.

Diagnos
Kartläggning av barns läs- och skrivförmåga bör ske så tidigt som möjligt för att undvika senare misslyckanden.
Behov av enkla diagnostiska instrument.

Prioritering av undervisningsresurser
Rekommendation till kommunledning att prioritera undervisningsresursen vad gäller läs- och skrivinlärning på lågstadiet. Detta bör göras för att förebygga läs- och skrivsvårigheter och undvika följdproblem av exempelvis psykosomatisk eller emotionell karaktär.

Talpedagoger inom förskola/skola
Talpedagoger inom förskola/skola eller lärare med särskild utbildning inom tal-språk-kommunikation utgör en viktig resurs när det gäller att identifiera språkliga dysfunktioner som kan komma att ligga till grund för läs- och skrivsvårigheter. Speciellt förskola/lågstadiet bör ha tillgång till dessa yrkeskategorier.
Det är viktigt att information rörande speciellt avvikande inlärningsproblematik överförs från förskola till skola om föräldrar så tillåter.

Ökade personalresurser
Många arbetslösa ungdomar och pensionärer borde kunna ges en möjlighet att kunna göra en insats för de barn som behöver extra hjälp i skolan, t ex genom att förhöra läxor och läsa för barnen, ev också läsa in läxor på band för de elever som har stora lässvårigheter.

Föräldrautbildning
En viktig instans i vårt samhälle är barnavårdscentralerna, BVC. Genom BVS:s försorg skulle föräldrar kunna göras mer uppmärksamma på sina barns språkliga utveckling. Den språkliga medvetenheten hos barn är en viktig del i den framtida läs- och skrivutvecklingen.

Behov av fortsatt föräldrautbildning rörande läs- och skrivsvårigheter på förskole- och grundskolenivå.

Central instans
Ett behov av en central instans inom varje län eller kommun dit lärare och andra yrkeskategorier kan vända sig för att få information om forskning, såväl nationell som internationell, samt artiklar och böcker som rör läs- och skrivsvårigheter.

Utställning av böcker, spel, dataprogram m.m. att använda i undervisningen för läs- och skrivsvaga barn och vuxna.

Konsulter som ger upplysningar om instanser dit man kan vända sig för utredning av läs- och skrivsvårigheter.

Inventering
Behov av inventering om vad som finns att tillgå inom läs- och skrivområdet på kommunal och landstingsnivå.

Litteratur
Behov av litteratur som på ett enkelt sätt förklarar vad läs- och skrivsvårigheter är.

Information till beslutsfattare
Viktigt att politiker och enhetschefer informeras om läs- och skrivsvårigheter.

Minnesanteckningarna sammanställda den 30 maj 1993

Britta Ericson
Projektledare
EMIR

Pia Wallenkrans
Utredare, Ågrenska
Hälsocentret, Hovås

Läspedagogiska Institutet EMIR
Första året 1992 - 93

För den som är intresserad av någon aspekt på det vittomfattande fältet läsning kan innehållet i denna rapport bidraga till ökade kunskaper. Där skildras läsning som inspiration och nöje och där ges synpunkter på lässvårigheter och dyslexi. I rapporten beskrivs också hur en idé om ett läspedagogiskt institut förverkligats.

Boken innehåller två delar. Den första delen består av de tal som hölls i samband med invigningen av Läspedagogiska Institutet EMIR av Inger Claesson Wästberg, politisk sakkunnig i handikappfrågor, Socialdepartementet, Rosita Kark, studerande, Norrköping, professor Eve Malmquist, Linköping och barnboksförfattare Inger Sandberg, Karlstad. I den andra delen redogörs för första verksamhetsåret vid Läspedagogiska Institutet EMIR.

Redaktören, Britta Ericson, är lektor i pedagogik vid Linköpings universitet och projektledare vid Läspedagogiska Institutet EMIR, Norrköping.

Läspedagogiska Institutet EMIR
Eve Malmquist Institute for Reading
Hellmanska Villan, Södra Promenaden 39
S-602 34 Norrköping, Sweden

ISBN 91-7871-223-8 ISSN 0282-4957

BEST COPY AVAILABLE